

Zeszyt metodologiczny

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej

Methodological report. Social assistance beneficiaries

Zeszyt metodologiczny

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej

Methodological report. Social assistance beneficiaries

Opracowanie merytoryczne

Urząd Statystyczny w Krakowie

Zespół autorski

Antonina Setlak, Mateusz Słomski, Jan Szarek

Prace redakcyjne

Agnieszka Czekaj, Izabela Kamińska, Małgorzata Kawejsza-Furmanek, Marcin Koczanowski, Elżbieta Niemiec, Barbara Oremus, Małgorzata Piwowarczyk, Grzegorz Ruta, Małgorzata Szopa

Kierujący

Agnieszka Szlubowska

Skład i opracowanie graficzne

Elżbieta Niemiec

Zeszyt metodologiczny zaopiniowany przez Komisję Metodologiczną GUS

Publikacja dostępna na stronie internetowej stat.gov.pl

Przy publikowaniu danych GUS prosimy o podanie źródła

Przedmowa

Przekazujemy Państwu zeszyt metodologiczny badania „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej”, realizowanego przez Urząd Statystyczny w Krakowie.

Podstawowym źródłem danych jest Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej, którego gestorem jest Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Jest to administracyjna baza danych rejestrowanych przez pracowników socjalnych w ośrodkach pomocy społecznej podczas wywiadu środowiskowego, a więc w trakcie postępowania administracyjnego poprzedzającego wydanie decyzji o przyznaniu lub odmowie przyznania świadczenia z pomocy społecznej. Zakres danych zgromadzonych w tej bazie jest cennym źródłem informacji o sytuacji demograficznej i społecznej osób, a także gospodarstw domowych.

Niniejsze opracowanie jest pierwszym kompleksowym dokumentem poświęconym metodologii badania beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej. Zasady metodologii stosowanej w badaniu były dotychczas syntetycznie opisywane w wydawanej co dwa lata publikacji „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej”.

Autorzy opracowania będą wdzięczni za wszelkie uwagi pozwalające na doskonalenie metodologii opisanego badania.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego
w Krakowie

Agnieszka Szlubowska

Spis treści

	Str.
Przedmowa	3
Ważniejsze skróty	5
Wstęp	6
1. Zakres podmiotowy i przedmiotowy badania	7
1.1. Zakres podmiotowy	7
1.2. Zakres przedmiotowy	8
2. Rodzaj i metoda badania	9
3. Charakterystyka narzędzi zbierania danych	9
4. Zmienne występujące w badaniu	12
4.1. Zmienne opisujące beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej	12
4.2. Zmienne opisujące gospodarstwa domowe beneficjentów	13
4.3. Wskaźniki i metody ich obliczania	15
4.4. Definicje kluczowych pojęć	16
5. Organizacja badania	20
6. Sposób prezentacji danych	20
6.1. Formy publikacji wyników	21
6.2. Zakres informacji prezentowanych w poszczególnych przekrojach	21
7. Ewaluacja badania	22
7.1. Jakość danych i prace nad ich poprawą	22
7.2. Ocena wiarygodności wyników badania	23
Załącznik 1. Wykaz zmiennych i tablice struktury zbioru	24
Załącznik 2. Wybrane słowniki systemowe MRPiPS	27
Załącznik 3. Kryteria grupowania danych jednostkowych	37
Załącznik 4. Relacje między tablicami Zbioru Centralnego KSMPS. Badanie 1.25.11. Dane za 2017 r.	38
Załącznik 5. Algorytm ustalania zmiennej: typ gospodarstwa domowego	39
Załącznik 6. Reguły estymacji danych	41
Załącznik 7. Reguły kontroli, korekty i imputacji danych	43

Ważniejsze skróty

BAEL	Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności
CAS	Centralna Aplikacja Statystyczna
CIS	Centrum Informatyki Statystycznej
GUS	Główny Urząd Statystyczny
KESO	Kod Elementu Struktury Organizacyjnej
KRUS	Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
MRPiPS	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
NSP	Narodowy Spis Powszechny
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
ZC KSMPS	Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej
ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Wstęp

Celem badania jest dostarczanie informacji o skali i zasięgu korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej i o zachodzących w tym zakresie zmianach, a także wskazanie grup ludności i grup gospodarstw domowych i rodzin szczególnie potrzebujących pomocy państwa, w najniższym możliwym przekroju terytorialnym (powiat, gmina). Wyniki badania zawierają ponadto charakterystykę grup beneficjentów pomocy społecznej i ich gospodarstw domowych oraz przedstawiają przyczyny, które zdecydowały o przyznaniu świadczenia. Główne źródło danych stanowi Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej, którego gestorem jest Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Grupy użytkowników danych pozyskiwanych w badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej to:

- **urzędy i instytucje centralne** – prowadzące analizy w celu stworzenia bazy informacyjnej dla opracowania koncepcji i określenia kierunków rozwoju w obszarze pomocy społecznej;
- **urzędy terenowe administracji rządowej i samorządowej** – prowadzące analizy w celu stworzenia bazy informacyjnej dla opracowania gminnej, powiatowej i wojewódzkiej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka;
- **placówki naukowe i edukacyjne** – prowadzące analizy naukowe i prace dydaktyczne zgodnie z ich programami ustalonymi na podstawie aktualnych i przewidywanych trendów ekonomicznych i społecznych.

W pierwszej części opracowania przedstawiono szczegółowo zakres podmiotowy i przedmiotowy badania. Część druga dotyczy rodzaju i metody badania. W trzeciej części scharakteryzowano źródła danych do badania. W części czwartej pogrupowano i opisano zestaw zmiennych charakteryzujących badane podmioty. Kolejne dwie części zawierają opis organizacji badania oraz sposoby prezentacji jego wyników. W części siódmej przedstawiono ocenę jakości danych stanowiących podstawę badania oraz ocenę wiarygodności wyników.

Podstawę prawną badania stanowi coroczny program badań statystycznych statystyki publicznej wprowadzany rozporządzeniem Rady Ministrów.

Podstawę prawną gromadzenia danych w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej, będącym głównym źródłem danych do badania, stanowi ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1508, z późn. zm.) wraz z rozporządzeniem Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 sierpnia 2016 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego (tekst jednolity Dz. U. 2017 poz. 1788).

1. Zakres podmiotowy i przedmiotowy badania

1.1. Zakres podmiotowy

Zakres podmiotowy badania obejmuje beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej oraz gospodarstwa domowe beneficjentów.

Badana populacja beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej obejmuje osoby w gospodarstwach domowych oraz osoby bezdomne, które skorzystały ze środowiskowej pomocy społecznej na podstawie decyzji administracyjnej, poprzedzonej przeprowadzeniem pełnego wywiadu środowiskowego. Proces decyzyjny jest wymagany w każdym przypadku, gdy przyznanie świadczeń jest uzależnione od dochodu.

Zgodnie z ustawą¹ – nie wymaga decyzji administracyjnej udzielenie następujących świadczeń: interwencja kryzysowa, praca socjalna, poradnictwo, uczestnictwo w zajęciach klubu samopomocy oraz klubu samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi, schronienie w formie ogrzewalni i noclegowni, a także przyznanie biletu kredytowanego. Zatem osoby, które skorzystały jedynie z tego typu świadczeń, nie zostały ujęte w badaniu.

Ponadto z badania zostali wyłączeni beneficjenci świadczeń przyznawanych wyłącznie z powodu zdarzenia losowego lub klęski żywiołowej czy ekologicznej. Powodem tego wyłączenia jest podstawowe założenie, że badanie opisuje osoby, które pozostają w trudnej sytuacji ekonomicznej lub bytowej, nie będącej następstwem wydarzeń incydentalnych.

Beneficjenci dzielą się na dwie grupy osób:

- z dochodem na osobę poniżej kryterium dochodowego,
- z dochodem na osobę powyżej tego kryterium.

Beneficjenci z dochodem na osobę poniżej kryterium dochodowego to populacja, której badanie jest prowadzone w najszerszym zakresie. Podstawowym zamiarem prowadzących badanie było ustalenie – na możliwie niskim poziomie agregacyjnym – jak liczna względem ogólnej liczby mieszkańców jest zbiorowość osób, które zwróciły się o pomoc. Ta wielkość – względna liczba ze skrajnie niskim dochodem na osobę w gospodarstwie domowym², w powiązaniu z opisaną charakterystyką społeczno-demograficzną tej zbiorowości oraz sytuacją ekonomiczną na danym terenie, pozwala również na zbadanie przyczyn obiektywnych i subiektywnych wpływających na rozmiary zapotrzebowania na taką pomoc.

Zbiorowość gospodarstw domowych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej stanowi drugi podmiot badania. Warto zaznaczyć, że w latach 2011–2015, pojęcie „beneficjenci” było definiowane podwójnie: jako gospodarstwa domowe, które w danym roku skorzystały z pomocy ośrodków pomocy społecznej, a także jako wszyscy członkowie tych gospodarstw (łącznie z korzystającymi z pomocy OPS osobami bezdomnymi). W celu ujednoczenia nazewnictwa, od 2016 r. pod pojęciem beneficjentów rozumie się osoby: w gospodarstwach domowych oraz bezdomne. Podstawowym kryterium podziału gospodarstw, podobnie jak wśród beneficjentów, jest dochód na osobę i na tej podstawie wyróżnia się gospodarstwa:

- z dochodem na osobę poniżej kryterium dochodowego,
- z dochodem na osobę powyżej tego kryterium.

W strukturze gospodarstw domowych beneficjentów wyróżnia się:

- gospodarstwa jednoosobowe,
- gospodarstwa wieloosobowe.

¹ Art. 106 ust. 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

² W ustawie o pomocy społecznej definicja rodziny jest niemal identyczna z definicją gospodarstwa domowego obowiązującą w statystyce publicznej. W związku z tym w niniejszym zeszycie metodologicznym, podobnie jak w badaniu oraz w publikacjach wykorzystujących jego wyniki, stosuje się konsekwentnie określenie „gospodarstwo domowe”, a występujący w ustawie „dochód na osobę w rodzinie” jest traktowany jako dochód na osobę w gospodarstwie domowym.

W zbiorowości gospodarstw wieloosobowych wyodrębnia się gospodarstwa z dziećmi w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu.

W populacji wieloosobowych gospodarstw domowych istnieje możliwość wyodrębnienia gospodarstw rodzinnych. Przy pomocy zmiennych: „rola w rodzinie”, „stopień pokrewieństwa” oraz „stan cywilny”, ustala się typ gospodarstwa rodzinnego:

- jednorodzinne,
- wielorodzinne,

a w gospodarstwach jednorodzinnych wyróżnia się typy rodzin.

Typ gospodarstwa domowego i typ rodziny wywodzi się ze składu gospodarstwa domowego. Skład gospodarstwa domowego – liczbę osób i ich wzajemne relacje – pierwotnie ustala i rejestruje pracownik socjalny w czasie wywiadu środowiskowego (szczegółowo o tym zagadnieniu w części 4 pkt 4). Otrzymany zbiór gospodarstw domowych podlega standaryzacji zgodnie z typologią Głównego Urzędu Statystycznego (Załącznik 5). Aktualnie trwają prace nad wyróżnianiem typów rodzin także w gospodarstwach wielorodzinnych.

1.2. Zakres przedmiotowy

Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej zawiera jednostkowe informacje o każdej osobie, która w danym roku skorzystała bezpośrednio (jako świadczeniobiorca) lub pośrednio (jako członek gospodarstwa domowego świadczeniobiorcy) ze środowiskowej pomocy społecznej. Ponadto, w zbiorze znajduje się informacja nie tylko o wszystkich źródłach dochodu osób, ale także o wysokości dochodu z poszczególnych źródeł. Na tej podstawie pracownik socjalny ustala dochód na osobę w gospodarstwie domowym. Ten dochód w badaniu stanowi najważniejsze kryterium grupowania beneficjentów i ich gospodarstw domowych.

Do grupy analizowanych cech opisujących beneficjentów należą: wiek, płeć, miejsce zamieszkania (gmina, z podziałem na miasto i wieś), pozycja na rynku pracy, źródło dochodu i wysokość dochodu, stan zdrowia, stopień niepełnosprawności, wykształcenie (poziom wykształcenia ukończonego oraz rodzaj szkoły, do której uczęszcza beneficjent), stan cywilny, rola w rodzinie i stopień pokrewieństwa z głową gospodarstwa domowego. Przedmiotem badania jest także długotrwałość korzystania z pomocy społecznej (okres zarejestrowania w systemie).

Wyszczególnione w Załączniku 1 zmienne dotyczące stopnia pokrewieństwa, stanu cywilnego i wieku osób (z dokładnej daty urodzenia) pozwalają na bardzo szeroką charakterystykę gospodarstw domowych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej. Ponadto występuje specyficzna dla badania beneficjentów zmienna – „rodzaj problemu” uzasadniającego potrzebę udzielenia pomocy (patrz Załącznik 2).

Gospodarstwa domowe objęte badaniem są analizowane pod kątem ich typu, wielkości, miejsca zamieszkania (gmina, z podziałem na miasto i wieś), głównego źródła utrzymania oraz wysokości dochodu na osobę w gospodarstwie domowym, a ponadto wieloosobowe gospodarstwa domowe – według składu pokoleniowego. Poza charakterystykami beneficjentów i ich gospodarstw domowych przedmiotem badania są także formy i rodzaje udzielonej pomocy, w kontekście opisu sytuacji beneficjentów i charakterystyki ich gospodarstw.

2. Rodzaj i metoda badania

Badanie beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej jest badaniem prowadzonym przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego. Jest to badanie pełne, stałe, realizowane w cyklu rocznym w bloku tematycznym „Warunki życia ludności, pomoc społeczna” programu badań statystycznych statystyki publicznej.

Badanie ma charakter analityczny, a wykorzystywane dane pochodzą ze źródeł administracyjnych. Podstawowym źródłem danych jest Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej. Jest to zbiór nieidentyfikowalnych danych jednostkowych o osobach, które skorzystały z pomocy społecznej, tj. o świadczeniobiorcach i członkach ich gospodarstw domowych oraz o samych gospodarstwach domowych jako całości, a także o rodzajach udzielonej pomocy i powodach jej przyznania.

Stosowane w badaniu pojęcia są w większości definiowane zgodnie z metodologią Głównego Urzędu Statystycznego. Są to pojęcia stosowane na przykład w badaniu budżetów gospodarstw domowych i w spisach powszechnych. W przypadku niektórych pojęć ich definicje obowiązujące w statystyce publicznej nie są zgodne z definicjami stosowanymi w systemie pomocy społecznej. Te różnice zostały opisane w części dotyczącej definicji kluczowych pojęć. Tam też znajdują się definicje pojęć, które występują tylko w systemie pomocy społecznej.

3. Charakterystyka narzędzi zbierania danych

Nośnikami informacji w badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej nie są typowe narzędzia zbierania danych (formularze, ankiety), tylko zbiory pochodzące z opisanych niżej źródeł administracyjnych.

Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej tworzą kwartalnie opracowywane zbiory centralne, zasilane przez systemy informatyczne funkcjonujące w ośrodkach pomocy społecznej. W tych systemach, homologowanych przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, rejestrowane są dane o beneficjentach uzyskane podczas przeprowadzania wywiadów przy użyciu kwestionariusza rodzinnego wywiadu środowiskowego.

System monitoringu pomocy społecznej funkcjonuje na wszystkich szczeblach administracji publicznej:

- na szczeblu centralnym: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej,
- na szczeblu wojewódzkim: wydziały polityki społecznej w Urzędach Wojewódzkich oraz regionalne ośrodki pomocy społecznej,
- na szczeblu powiatu: powiatowe centra pomocy rodzinie,
- na szczeblu gminy: ośrodki pomocy społecznej, miejskie, miejsko-gminne ośrodki pomocy społecznej (w miastach na prawach powiatu struktury, które łączą funkcje powiatowego centrum pomocy rodzinie i ośrodka pomocy społecznej); ponadto niektóre ośrodki mają swoje filie (np. w dużych miastach w poszczególnych dzielnicach).

Ocena sytuacji, w jakiej znajduje się gospodarstwo domowe, wymaga określonych procedur opisanych w przepisach prawnych, a przede wszystkim w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej oraz w rozporządzeniu Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 sierpnia 2016 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego. Pracownik socjalny przeprowadzający wywiad środowiskowy może domagać się od osoby ubiegającej się o pomoc złożenia oświadczenia o dochodach i stanie majątkowym. Sytuację majątkową i osobistą członków gospodarstwa domowego wnioskodawcy ustala się na podstawie dokumentów, które wymienia ustawa o pomocy społecznej. Są to m.in.: dowód osobisty, orzeczenia o niepełnosprawności, zaświadczenia lub oświadczenia o wynagrodzeniach, zaświadczenia albo oświadczenia o kontynuowaniu nauki w szkole ponadpodstawowej lub szkole wyższej, decyzja starosty o uznaniu lub odmowie uznania za osobę bezrobotną itp. Zapisy z formularza wywiadu środowiskowego są następnie wprowadzane do systemu informatycznego, gdzie są w odpowiedni sposób kodowane zgodnie ze słownikami systemowymi. Podstawowe słowniki stosowane w systemie zawiera Załącznik 2.

Dane identyfikowalne osób, zarejestrowane na potrzeby postępowania administracyjnego, są w ośrodku pomocy społecznej zastąpione przez niepowtarzalny identyfikator systemowy. Swoją identyfikację otrzymują również gospodarstwa domowe wnioskodawców. Informacje zarejestrowane przez pracowników socjalnych, a następnie zanonimizowane, przesyłane są cztery razy w roku do Departamentu Informatyki Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, gdzie wszystkie zbiory gminne są gromadzone, przechowywane i przetwarzane.

Dane generowane na poziomie gmin są po każdym kwartale publikowane na zabezpieczonych hasłem stronach Centralnej Aplikacji Statystycznej.

Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej zawiera dane zanonimizowane oraz skontrolowane i skorygowane według systemowych zasad walidacyjnych. Taki zbiór jest udostępniany Głównemu Urzędowi Statystycznemu przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej kwartalnie jako zestaw dziewięciu tablic w postaci tekstowej (txt).

W badaniu wykorzystywane są cztery tablice (Załącznik 4):

- sytuacja osoby,
- sytuacja rodziny,
- świadczenie,
- członkowie rodziny.

We wszystkich wymienionych tablicach występuje, opisany w Załączniku 1, Kod Elementu Struktury Organizacyjnej (KESO), a w poszczególnych tablicach znajdują się następujące informacje:

- w tablicy SYTUACJA OSOBY – data urodzenia oraz kody: stanu cywilnego, rodzaju wykształcenia, pozycji na rynku pracy, roli w rodzinie, źródła dochodu, stanu zdrowia i rodzaju orzeczenia o niepełnosprawności, a także wysokość dochodu w przypadku osób posiadających własne źródło utrzymania,
- w tablicy SYTUACJA RODZINY – data opisu sytuacji, tj. data przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, liczba osób w rodzinie, kod składu rodziny, klasa miejscowości zamieszkania (miasto, wieś) oraz dochód na osobę w rodzinie,
- w tablicy ŚWIADCZENIE – kod świadczenia, wysokość/wartość świadczenia, kod powodu, dla którego udzielono pomocy, okres na jaki przyznano świadczenie oraz stopa odpłatności za świadczenie,
- w tablicy CZŁONKOWIE RODZINY – identyfikator rodziny, identyfikator osoby, zmienne wskazujące osobę w rodzinie, która jest świadczeniobiorcą, identyfikator zrealizowanego świadczenia (który łączy tę tablicę z tablicą Świadczenie), informacja o rodzaju beneficjenta (tj. informacja, czy beneficjent jest obywatelem Polski, czy cudzoziemcem) oraz kod płci.

Szczegółową strukturę powyższych tablic zawiera Załącznik 1.

W badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej wykorzystywane są ponadto:

- zbiory danych o osobach i rodzinach korzystających ze świadczeń rodzinnych,
- zbiory danych o osobach zarejestrowanych jako bezrobotne, według stanu na dzień 31 grudnia,
- zbiory świadczeniobiorców systemów emerytalno-rentowych ZUS i KRUS,
- zbiory danych o przychodach podatników i źródłach ich uzyskania zarejestrowane w systemie PIT Ministerstwa Finansów,
- sprawozdawczość resortowa Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

W badaniu, począwszy od edycji za 2018 r., będą wykorzystywane także dane identyfikowalne, pozwalające na segmentację według miejsca zamieszkania uczniów i studentów, ze zbiorów:

- Systemu Informacji Oświatowej (SIO) – w zakresie informacji o pomocy socjalnej (stypendiach szkolnych) dla uczniów,
- Systemu POLON – w zakresie danych o stypendiach socjalnych dla studentów.

Zestaw informacji z tyłu różnych źródeł może się wydawać zbyt szeroki dla weryfikacji danych w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej, jednak źródła administracyjne, oprócz niezaprzeczalnych zalet, mają też swoje wady, które trzeba uwzględnić w stosowanych procedurach przetwarzania danych. W przypadku Zbioru Centralnego przy opisanej w części 7 jakości, a szczególnie kompletności danych o osobach, każde inne źródło zawierające informacje pozwalające skorygować ukryte błędy,

uzupełnić braki lub uzyskać wskazówki do ich uzupełnienia, jest bardzo cenne. Stąd też istnieje potrzeba korzystania z szeregu danych, które pozwolą na zweryfikowanie określonych informacji już na poziomie gminy.

System świadczeń rodzinnych, to baza danych jednostkowych o świadczeniobiorcach świadczeń realizowanych na podstawie ustawy o świadczeniach rodzinnych, której gestorem jest Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Zbiory z tego zakresu powstają w ramach Krajowego Monitoringu Świadczeń Rodzinnych. Podobnie jak w przypadku systemu pomocy społecznej, na poziomie gmin dane o wnioskodawcach rejestrowane są w aplikacji, z której generowane są tzw. zbiory centralne z danymi o świadczeniobiorcach, rodzinach i członkach rodziny świadczeniobiorców (w przypadku świadczeń uzależnionych od dochodu). Do Ministerstwa przekazywany jest zbiór zanonimizowany, który podobnie jak zbiór danych o beneficjentach pomocy społecznej, identyfikuje rodzinę, z takimi informacjami, jak: stopień pokrewieństwa z osobą referencyjną (w tym wypadku jest to wnioskodawca) oraz dochód na osobę w rodzinie. Dla potrzeb badania beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej wykorzystywane są podstawowe dane o liczbie dzieci, na które był pobierany zasiłek rodzinny oraz o ich rodzinach. Powodem, dla którego ta część zbioru jest wykorzystywana w badaniu, jest fakt, że rodziny pobierające zasiłek rodzinny to najliczniejsza grupa świadczeniobiorców ogółu świadczeń rodzinnych. Zbiór służy między innymi do porównań liczby rodzin pobierających zasiłki rodzinne z najniższych grup dochodowych z podobną grupą gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu wśród beneficjentów pomocy społecznej. Dane z systemu świadczeń rodzinnych są wykorzystywane od początku badania beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej.

Rejestr bezrobotnych to zbiór danych jednostkowych o bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy. Jest to system rozproszony, tzn. dane zbierane są wprost z 340 powiatowych urzędów pracy. W badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej dane z tego rejestru są wykorzystywane do porównań ze zbiorowością bezrobotnych beneficjentów od 2013 r. Zbierane są informacje zawierające cechy osobowe populacji bezrobotnych, takie jak: płeć, wiek, stan zdrowia, wykształcenie, stan cywilny oraz liczba dzieci na utrzymaniu.

W prowadzonych analizach jednostka autorska koncentruje się na porównaniu charakterystyk społeczno-demograficznych osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy oraz bezrobotnych beneficjentów pomocy społecznej.

Rejestr świadczeniobiorców systemów emerytalno-rentowych ZUS i KRUS w badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej jest wykorzystywany od 2013 r. Zbiory te zawierają podstawowe dane identyfikowalne emerytów i rencistów, PESEL, kod TERYT gminy zamieszkania oraz informacje o rodzaju i wysokości świadczenia. Dane te służą do ustalenia wskaźników korzystania z pomocy społecznej w grupie emerytów i rencistów na poziomie gmin i powiatów.

Rejestr Ministerstwa Finansów o podatnikach podatku dochodowego (PIT) umożliwia wyzacowanie liczby osób utrzymujących się z pracy według miejsca ich zamieszkania. W badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej ustalenie wskaźnika udziału podatników uzyskujących przychody z wynagrodzeń w liczbie mieszkańców w wieku aktywności zawodowej oraz mediana tych wynagrodzeń są elementem kontekstu społeczno-gospodarczego dla analiz liczby beneficjentów i ich struktury społeczno-ekonomicznej. Zbiór podatników jest wykorzystywany od początku badania.

Sprawozdania resortowe Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej MRPiPS-03 z udzielonych świadczeń pomocy społecznej wykorzystywane są od początku badania i służą do weryfikacji kompletności podstawowych wielkości w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej.

4. Zmienne występujące w badaniu

W arkuszu wywiadu środowiskowego rejestrowane są dane o wnioskodawcy oraz o wszystkich członkach jego gospodarstwa domowego. Należy dodać, że formularz wywiadu środowiskowego nie zawiera praktycznie żadnych wskazówek metodologicznych. Podczas tego wywiadu pracownik socjalny rejestruje co najmniej 50, a w przypadku rodzin wieloosobowych, znacznie więcej, informacji. Większość tych informacji jest wykorzystana w badaniu jako zmienne opisujące beneficjentów i ich gospodarstwa domowe.

4.1. Zmienne opisujące beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej

Zarejestrowane w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej dane o osobach pozwalają na relatywnie bardzo szeroką charakterystykę beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej. Zbiorowość ta jest opisywana w zbiorze według: miejsca zamieszkania, płci, wieku, sytuacji zdrowotnej, niepełnosprawności, poziomu wykształcenia i miejsca nauki – w przypadku uczniów, stanu cywilnego, stopnia pokrewieństwa, pozycji na rynku pracy, źródła i wysokości dochodu. Wśród tych cech jedynie trzy – miejsce nauki, stan cywilny i stopień pokrewieństwa – nie są przedmiotem badania, pełnią natomiast istotną rolę na etapie przetwarzania danych i generowania ważnych cech opisujących podmioty.

Miejsce zamieszkania – w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej brak jest identyfikatora informującego wprost o miejscowości zamieszkania świadczeniobiorcy i jego gospodarstwa domowego, dlatego też podstawę grupowania beneficjentów i ich gospodarstw domowych według podziału terytorialnego stanowi Kod Elementu Struktury Organizacyjnej.

Wiek osoby jest wyliczany z daty urodzenia, zatem struktura beneficjentów według grup wieku jest ustalana zgodnie z zasadami Głównego Urzędu Statystycznego.

Sytuacja zdrowotna jest określona poprzez pojęcia: zdrowy, chory, chory przewlekłe. Brak definicji tych pojęć (w szczególności rozróżnienia pomiędzy kategorią „chory” i „chory przewlekłe”), może być powodem różnych interpretacji przez pracownika socjalnego. Prezentowana w tablicach wynikowych charakterystyka beneficjentów według stanu zdrowia nie jest porównywalna z wynikami badań Głównego Urzędu Statystycznego w tym zakresie.

Niepełnosprawność w wywiadzie środowiskowym jest odnotowana tylko wtedy, kiedy osoby mają odpowiednie orzeczenia. W związku z tym liczba niepełnosprawnych beneficjentów i ich struktura według stopnia niepełnosprawności mogą być porównywane z wynikami badań Głównego Urzędu Statystycznego w zakresie zbiorowości osób niepełnosprawnych prawnie. Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej zawiera informacje o rodzaju orzeczenia, stopniu niepełnosprawności lub niezdolności do pracy oraz o czasie, na jaki orzeczenie zostało wydane.

Poziom wykształcenia i „miejsce” nauki w wywiadzie środowiskowym są rejestrowane oddzielnie. Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej, inaczej niż w wywiadzie środowiskowym, w jednej zmiennej „rodzaj wykształcenia” wykorzystuje słownik zawierający jedną kafeterię kodów wykształcenia ukończonego oraz kodów poziomu aktualnie realizowanej edukacji. Słownik jest więc zbudowany nieprawidłowo w świetle standardów stosowanych w statystyce publicznej, co zapewne powoduje pojawienie się u rejestrujących problemu wyboru pomiędzy tymi grupami kodów. W opinii autorów badania to właśnie z tego powodu występuje bardzo wysoka niekompletność informacji na temat poziomu wykształcenia (nadużywany jest kod 99 – brak danych). Drugim istotnym problemem, związanym z tą zmienną, jest w wielu przypadkach brak aktualizacji danych. Potwierdzenie tego faktu było możliwe po kilku latach prowadzenia badania, w kontekście ustalania populacji beneficjentów trwale korzystających z pomocy społecznej. Analiza danych historycznych pozwoliła na sformułowanie wniosku, że – pomimo wprowadzenia przez autorów badania szeregu zasad walidacyjnych w tym zakresie – w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej przez co najmniej 2 lata, liczba osób z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym w przedziałach wieku 18–24 i 25–34 lata może być zawyżona z powodu braku aktualizacji informacji o kontynuacji nauki przez młodzież. Tym samym informacje o liczbie osób

z wykształceniem: zasadniczym zawodowym, średnim, policealnym lub wyższym, mogą być w tych grupach wieku zaniżone.

W sytuacji, gdy większość beneficjentów pomocy społecznej korzysta z niej dłużej niż 2 lata, ważną sprawą jest aktualizacja tej zmiennej szczególnie w odniesieniu do młodzieży, która wypełniła obowiązek szkolny tzn. ukończyła gimnazjum.

Wobec opisanego wyżej słownika „Kod Rodzaju Wykształcenia” zmienna „Kontynuacja nauki” stanowi podstawę określenia poziomu wykształcenia ukończonego osób, które kontynuują naukę.

Pozycja na rynku pracy, podobnie jak inne zmienne w wywiadzie środowiskowym, nie jest objaśniona. Jedyną wskazówką dla użytkownika jest zapis „nie dotyczy dzieci” (czyli osób w wieku poniżej 18 lat). Przybiera wartości: „1 – pracujący”, „2 – bezrobotny”, „3 – bierny zawodowo”. W Krajowym Systemie Monitoringu Pomocy Społecznej pojęcia te nie są zdefiniowane. Jest to informacja o statusie beneficjenta pomocy społecznej w dniu wywiadu środowiskowego, nie ma więc przełożenia na status na rynku pracy w rozumieniu statystycznego badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL).

Należy zaznaczyć, że powód przyznania świadczenia „Bezrobocie” występuje również w przypadkach, gdy w gospodarstwach domowych występuje osoba bierna zawodowo (np. w sytuacji, kiedy podjęcie starań o znalezienie pracy jest warunkiem przyznania takiej pomocy). Informacja o pozostawaniu osoby w rejestrze bezrobotnych PUP, nie występuje w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej i jako taka nie dociera do jednostki autorskiej.

Źródło dochodu/utrzymania (rodzaj i wysokość) – w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej można zarejestrować do 4 źródeł dochodu osoby. W słowniku systemowym występują także kody: 22 – na utrzymaniu (rezerwowany w zasadzie dla dzieci, tj. osób w wieku poniżej 18 lat) oraz kod 33 – brak dochodu, co, według założeń systemowych, ma zastosowanie do osoby z dochodami zerowymi, nie pozostającej na utrzymaniu innych osób³, w szczególności samotnie gospodarującej. Przy czym nie oznacza on brak jakichkolwiek dochodów, lecz brak dochodów branych pod uwagę przy ustalaniu uprawnień do świadczeń. Ustawa o pomocy społecznej wymienia, jakie dochody nie są brane pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o udzieleniu świadczenia (należą do nich m.in.: dochód z gospodarstwa rolnego o powierzchni poniżej 1 hektara przeliczeniowego, wprowadzone w 2016 r. świadczenie wychowawcze będące realizacją programu rządowego „Rodzina 500+”, oraz świadczenia o charakterze socjalnym). Informacja o źródłach dochodu i jego wysokości dotyczy miesiąca poprzedzającego miesiąc złożenia wniosku o pomoc społeczną.

Na potrzeby badania źródła dochodu beneficjentów i ich gospodarstw domowych grupuje się następująco:

- dochody z pracy: najemnej stałej, najemnej dorywczej, na własny rachunek poza rolnictwem indywidualnym, na własny rachunek w swoim gospodarstwie rolnym (użytkowanie lub pomoc w gospodarstwie rodzinnym),
- niezarobkowe źródła utrzymania: emerytura (pracownicza, kombatancka), emerytura rolnicza, renta rodzinna, renta z tytułu niezdolności do pracy (pracownicza, rolnicza), renta socjalna, zasiłek dla bezrobotnych, alimenty, zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne, pozostałe źródła niezarobkowe.

Liczba lat korzystania z pomocy społecznej jest możliwa do wyliczenia na podstawie historycznych (dzięki niezmienności systemowych identyfikatorów osób).

Charakterystyki populacji beneficjentów według płci i wyżej wymienionych cech są wyszczególnione w tablicach wyników.

4.2. Zmienne opisujące gospodarstwa domowe beneficjentów

Dochód na osobę w rodzinie jest obliczany w wywiadzie środowiskowym i wynika z podzielenia łącznego dochodu rodziny przez liczbę jej członków. Wyliczany w ten sposób dochód dotyczy miesiąca poprzedzającego złożenie wniosku o świadczenie.

³ W celu dostosowania do metodologii GUS, w wynikach badania takie osoby ujmuje się w grupie „pozostający na utrzymaniu”.

W badaniu zmienna ta stanowi podstawę do wyodrębnienia głównych zbiorowości beneficjentów i ich gospodarstw domowych z dochodem na osobę poniżej kryterium dochodowego⁴. W analizach opisowych zbiorowości te określa się zamiennie jako „ubodzy beneficjenci”/ „ubogie gospodarstwa domowe beneficjentów”. Populacje ubogich beneficjentów i ich gospodarstw są charakteryzowane w badaniu w najszerszym możliwym zakresie.

Typ gospodarstwa domowego to zmienna utworzona na potrzeby badania, gdyż występujący w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej kod składu rodziny nie pozwala na poprawne, zgodne ze standardami statystyki publicznej, wyodrębnienie w gospodarstwach wieloosobowych gospodarstw rodzinnych i nierodzinnych. Typ gospodarstwa jest ustalany na podstawie dwóch zmiennych osobowych:

- stan cywilny – zmienna w arkuszu wywiadu środowiskowego. Do określenia tej cechy przez pracownika socjalnego wykorzystywany jest słownik systemowy. Zawarte w tym słowniku kategorie (konkubent/konkubina; separowany/separowana) sugerują typologię stanu cywilnego zbliżonego do klasyfikacji stanu cywilnego faktycznego stosowanej w Głównym Urzędzie Statystycznym. Niemniej jednak analiza danych z tego zakresu w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej wskazuje, że w praktyce pracownicy socjalni w większości przypadków rejestrują stan prawny. Wynika to z braku zarówno objaśnień w samym formularzu wywiadu środowiskowego, jak i komentarza do słownika systemowego;
- stopień pokrewieństwa – zmienna ustalana przez pracownika socjalnego. Według zapisu w dokumentach systemowych oznacza pokrewieństwo z głową rodziny, przy czym „głową” najczęściej jest osoba, z którą przeprowadza się wywiad.

Wielkość gospodarstwa to liczba osób opisanych w arkuszu wywiadu środowiskowego i zarejestrowanych w systemie. Pracownik socjalny bierze pod uwagę przepisy art. 10 ustawy o pomocy społecznej: „Przy ustalaniu prawa do zasiłków stałego i okresowego w składzie rodziny nie uwzględnia się dzieci wychowywanych w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka oraz pełnoletnich wychowanków rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka”.

Główna przyczyna korzystania z pomocy społecznej jest ustalana dla gospodarstwa domowego na podstawie kodów problemów zapisanych w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej. Według art. 8 ustawy o pomocy społecznej, pomoc pieniężna jest możliwa w sytuacji, gdy oprócz ubóstwa (tj. dochodu poniżej ustawowego kryterium) członkowie gospodarstwa domowego doświadczają co najmniej jednego z 14 problemów wymienionych w art. 7 pkt 2–15 ustawy, które w badaniu grupuje się następująco:

- brak pracy (bezrobocie),
- problemy zdrowotne – niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba,
- problemy rodzinne – potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, sieroctwo, przemoc w rodzinie,
- problemy społeczne – bezdomność, alkoholizm lub narkomania, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- pozostałe – zdarzenie losowe lub sytuacja kryzysowa, trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy (ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na warunkowy pobyt czasowy), potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi. Na potrzeby analizy gospodarstw domowych beneficjentów, jednostka autorska wybiera „problem główny”. W arkuszu wywiadu środowiskowego oraz w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej istnieje możliwość wpisania do 5 problemów. Jako główny przyjmuje się ten, który w badanym okresie występował w gospodarstwie domowym najczęściej lub został zapisany w zbiorze na pierwszym miejscu.

Główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego jest ustalane przez jednostkę autorską na podstawie źródeł i wysokości dochodu poszczególnych członków gospodarstwa. Jeżeli w gospodarstwie występują dochody z różnych źródeł, jako główne przyjmuje się to, z którego dochód (pojedynczy lub z sumowania np. dwóch z tego samego źródła) jest najwyższy.

⁴ Patrz 4.4. Definicje kluczowych pojęć.

Liczba pokoleń i grupy pokoleniowe na potrzeby badania są wyodrębniane w ubogich gospodarstwach beneficjentów. W gospodarstwach trzypokoleniowych (dzieci – rodzice – dziadkowie) ujęto także te z pokoleniem pradiadków. Do grupowania gospodarstw według liczby pokoleń posłużyły typy gospodarstwa, stopnie pokrewieństwa, a w niektórych przypadkach również wiek osób.

Gospodarstwa grupowane są następująco:

- jednopokoleniowe – małżeństwo/konkubinat bez dzieci lub rodzeństwo albo inni krewni w zbliżonym wieku,
- dwupokoleniowe – małżeństwo/konkubinat z dzieckiem/dziećmi, małżeństwo/konkubinat z wnukiem/wnukami, samotny rodzic z dzieckiem/dziećmi, samotna babcia/dziadek z wnukiem/wnukami albo rodzeństwo, w którym występuje różnica pokoleniowa,
- trzypokoleniowe – małżeństwo/konkubinat z dzieckiem/dziećmi oraz obydwójgiem lub jednym z rodziców (i/lub dziadków) któregośkolwiek z współmałżonków/konkubentów, samotny rodzic z dzieckiem/dziećmi oraz obydwójgiem lub jednym z rodziców (i/lub dziadków) własnych lub drugiego rodzica dziecka.

Dodatkowo grupy pokoleniowe określono według kryterium wieku. Za podstawę grupowania przyjęto przedziały wieku stosowane w opracowaniach Głównego Urzędu Statystycznego (0–29 lat – pokolenie osób młodych, 30–59 lat – pokolenie w średnim wieku, 60 lat i więcej – pokolenie osób starszych).

Głębokość ubóstwa beneficjentów pomocy społecznej to wyrażona w procentach relacja wysokości luki dochodowej ubogich beneficjentów pomocy społecznej do przyjętej w danym roku kwoty kryterium dochodowego określonego na podstawie ustawy o pomocy społecznej⁵.

W związku z wprowadzeniem świadczenia wychowawczego, począwszy od danych za 2016 r., zmienna ta obliczana i prezentowana w tablicach wynikowych, nie jest zgodna z faktyczną sytuacją ekonomiczną gospodarstw z dziećmi. Zbliżona do realiów głębokość ubóstwa beneficjentów pomocy społecznej jest prezentowana w „danych symulacyjnych” w odpowiedniej tablicy w ANEKSIE⁶.

4.3. Wskaźniki i metody ich obliczania

W badaniu wyliczane są wskaźniki:

- **„Zasięg korzystania z pomocy społecznej”**, który oznacza udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców danej jednostki administracyjnej. Do wyliczenia wskaźnika przyjmowany jest stan ludności na dzień 30 czerwca. Wskaźnik obliczany jest od poziomu gmin i pokazuje, jak zróżnicowane terytorialnie jest zapotrzebowanie na pomoc społeczną.
- **„Zasięg ubogich beneficjentów pomocy społecznej”** – wskaźnik pochodny określany zamiennie jako udział beneficjentów o dochodzie na osobę poniżej kryterium dochodowego w ogólnej liczbie ludności. Należy dodać, że w danych za 2016 r. został zaprezentowany wskaźnik: „Zasięg ubogich beneficjentów pomocy społecznej” z uwzględnieniem świadczenia wychowawczego (ostatnia tablica w publikacji⁷ – tylko w wersji elektronicznej).
- **„Udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej o dochodzie na osobę poniżej kryterium trwale korzystających z tej pomocy w ogólnej liczbie ludności”** – wyliczany w ślad za rozszerzeniem charakterystyki ubogich beneficjentów o trwałość korzystania z pomocy społecznej.

Wskaźniki „Zasięg korzystania z pomocy społecznej” oraz „Zasięg ubogich beneficjentów pomocy społecznej” prezentowane są także według ekonomicznych grup wieku.

⁵ Luka dochodowa – różnica pomiędzy kwotą kryterium dochodowego wyliczaną na podstawie ustawy o pomocy społecznej a kwotą dochodu na osobę w gospodarstwie domowym beneficjenta pomocy społecznej

⁶ Patrz <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/beneficjenci-srodowiskowej-pomocy-spolecznej-w-2016-r-,15,5.html>

⁷ Patrz <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/beneficjenci-srodowiskowej-pomocy-spolecznej-w-2016-r-,15,5.html>

4.4. Definicje kluczowych pojęć

W badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej stosowane są pojęcia właściwe systemowi pomocy społecznej oraz powszechnie obowiązujące pojęcia statystyki publicznej. Występujące w badaniu pojęcia tożsame z pojęciami stosowanymi w statystyce publicznej – wszędzie tam, gdzie to możliwe, są definiowane według reguł GUS. Pojęcia i definicje właściwe wyłącznie systemowi pomocy społecznej lub innym systemom wykorzystywanym w badaniu pomocniczo, są stosowane wprost.

Definicje pojęć właściwych systemowi pomocy społecznej to:

Środowiskowa pomoc społeczna to świadczenia realizowane przez ośrodki pomocy społecznej w miejscu zamieszkania (pobytu) świadczeniobiorcy. Środowiskowa pomoc społeczna jest zasadniczą (obok form stacjonarnych) częścią systemu pomocy społecznej jako instytucji polityki społecznej państwa.

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej lub zamiennie „korzystający ze środowiskowej pomocy społecznej”, to ludność w gospodarstwach domowych oraz osoby bezdomne, które w roku badania otrzymały przynajmniej raz jakąkolwiek pomoc świadczoną przez ośrodki pomocy społecznej w miejscu zamieszkania lub pobytu zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Zbiorowość beneficjentów obejmuje zarówno świadczeniobiorców (czyli osoby, na które wystawiono imienną decyzję przyznającą świadczenie), jak i wszystkie osoby pozostające we wspólnym ze świadczeniobiorcą gospodarstwie domowym. Uzasadnieniem takiego ujęcia jest fakt, że przy rozpatrywaniu wniosków o pomoc społeczną analizowana jest sytuacja materialna wszystkich członków gospodarstwa domowego osoby składającej wniosek i wyliczany jest dochód na osobę w jej gospodarstwie domowym. Ponadto przyjęto założenie, że każda forma pomocy wywiera pośrednio, choćby niewielki wpływ na sytuację bytową wszystkich osób pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że dane o „korzystających ze świadczeń pomocy społecznej” prezentowane w publikacji „Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną”⁸ (na podstawie badania 1.25.07 Pomoc społeczna) dotyczą świadczeniobiorców, czyli tylko tych osób, którym przyznano świadczenie decyzją (dane ze sprawozdania MRPiPS-03). Świadczeniobiorcy są częścią ogółu ujmowanych w badaniu 1.25.11 beneficjentów i ich liczba jest znacznie mniejsza (zbliżona do liczby gospodarstw beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej).

Kryterium dochodowe to poziom miesięcznego dochodu osoby samotnej (samotnie gospodarującej lub bezdomnej), a w gospodarstwach wieloosobowych – dochodu na osobę w gospodarstwie domowym (określonego zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej), który uprawnia do ubiegania się o świadczenie pieniężne.

Kryterium to w latach 2008–2011 i do 30 września 2012 r. wynosiło dla osoby w rodzinie 351 zł, a dla osoby samotnie gospodarującej 477 zł. Od 1 października 2012 r. do 30 września 2015 r. kryterium wynosiło odpowiednio: 456 zł i 542 zł, a od 1 października 2015 r. odpowiednio: 514 zł i 634 zł.

Wyższe kryterium dochodowe obowiązuje w przypadku świadczeń realizowanych nieodpłatnie w ramach Programu Operacyjnego „Pomoc Żywnościowa 2014–2020”⁹.

Ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej to korzystający z pomocy OPS, których dochód na osobę samotnie gospodarującą lub bezdomną, a w przypadku gospodarstw wieloosobowych – dochód na osobę w gospodarstwie domowym, nie przekraczał kryterium dochodowego.

Rodzinny wywiad środowiskowy przeprowadza się u osób i rodzin korzystających lub ubiegających się o świadczenia z pomocy społecznej w celu ustalenia ich sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej. Rodzinny wywiad środowiskowy przeprowadza pracownik socjalny. Formularz wywiadu środowiskowego jest wieloczęściowy. Dla pomocy świadczonej w miejscu zamieszkania wypełniane są te części, które dotyczą osób i gospodarstw domowych ubiegających się o przyznanie świadczeń po raz pierwszy, po raz kolejny oraz

⁸ Patrz <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/pomoc-spoleczna-i-opieka-nad-dzieckiem-i-rodzina-w-2016-r-,10,8.html>

⁹ Warunki przyznania pomocy z tego Programu są identyczne jak w funkcjonujących wcześniej Programach Rządowych „Pomoc Państwa w Zakresie Dożywiania”.

aktualizację ich danych. W przypadku osób lub rodzin korzystających ze stałych form pomocy, aktualizacje sporządza się – pomimo braku zmiany danych – nie rzadziej niż co 6 miesięcy. Sytuację osobistą, rodzinną, dochodową i majątkową osoby ustala się na podstawie dokumentów wymienionych w ustawie o pomocy społecznej.

Wzór kwestionariusza i sposób realizacji wywiadu są określone przez rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 25 sierpnia 2016 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego.

Dla niektórych świadczeń wywiad środowiskowy nie jest wymagany lub wystarczający jest wywiad niepełny. Należy do nich m.in. zasiłek celowy na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną oraz na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego, poradnictwo specjalistyczne, praca socjalna. Jeżeli gospodarstwo domowe lub osoba bezdomna skorzystała tylko ze świadczenia bez wymagalności pełnego wywiadu środowiskowego (i taki wywiad nie został przeprowadzony), nie są ujmowane w charakterystykach beneficjentów.

Głębokość ubóstwa beneficjentów pomocy społecznej (wyrażana w procentach) informuje o tym, o ile dochód na osobę w ubogich gospodarstwach domowych był niższy od przyjętego w danym roku kryterium dochodowego.

Osoby trwale korzystające z pomocy społecznej to ubodzy beneficjenci tej pomocy, którzy korzystali z niej w roku badania i przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat.

Osoby, które wyszły z grupy ubogich beneficjentów to takie osoby, które nie korzystały ze środowiskowej pomocy społecznej w ciągu ostatnich czterech lat łącznie z rokiem badania, a były ubogimi beneficjentami 5 lat wcześniej.

Stosowane w badaniu powszechnie obowiązujące pojęcia statystyki publicznej także występują w systemie pomocy społecznej, ale niektóre z nich nie są tam zdefiniowane lub ich definicje nie są zgodne z definicjami Głównego Urzędu Statystycznego.

Zupełny brak zgodności metodologicznej lub brak definicji dotyczy pojęć:

- gospodarstwo domowe,
- rodzina,
- dziecko w rodzinie,
- dziecko na utrzymaniu,
- głowa gospodarstwa domowego,
- bezdomni,
- pracujący.

Gospodarstwo domowe to pojęcie, które według kryterium ekonomicznego obowiązującego w prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny badaniach gospodarstw domowych, oznacza osoby spokrewnione lub niespokrewnione mieszkające razem i wspólnie utrzymujące się. Zgodnie z metodologią Głównego Urzędu Statystycznego w podstawowym podziale wyróżniane są gospodarstwa domowe jednoosobowe i wieloosobowe, a w gospodarstwach wieloosobowych – rodzinne i nierodzinne. Rodzinne gospodarstwo domowe to zespół osób wspólnie mieszkających i utrzymujących się, wśród których można wyodrębnić co najmniej jedną rodzinę biologiczną.

W systemie pomocy społecznej nie ma definicji gospodarstwa domowego, chociaż takie pojęcie występuje w ustawie o pomocy społecznej (art. 6 pkt 10) oraz w słownikach systemowych (Słownik PSs-029 Kod Roli w Rodzinie). W ustawie o pomocy społecznej (art. 6 pkt 14) definicja „Osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkałe i gospodarujące”, czyli „prawie” identyczna z przywołaną wyżej statystyczną definicją gospodarstwa domowego, oznacza rodzinę. Tak zdefiniowana rodzina powoduje m.in. nielogiczne grupowania w słownikach systemowych (np. Słownik PSD-036 Kod Składu Rodziny – jednorodzinne, wielorodzinne, nierodzinne).

W świetle wyżej przedstawionych definicji, zbiorowość rodzin w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej w badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej¹⁰ jest określona jako gospodarstwa domowe beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej.

¹⁰ Po wyłączeniu osób bezdomnych.

Rodzina, według metodologii Głównego Urzędu Statystycznego, oznacza zespół osób wyodrębniony w ramach gospodarstwa domowego na podstawie kryteriów biologicznych. Rodzinę stanowią dwie lub większa liczba osób, które są związane jako mąż i żona, wspólnie żyjący partnerzy (kohabitanci) – osoby płci przeciwnej lub jako rodzic i dziecko. Tak więc, rodzina obejmuje parę bez dzieci lub parę z jednym lub większą liczbą dzieci, albo samotnego rodzica z jednym bądź większą liczbą dzieci. W badaniach statystycznych realizowanych przez Główny Urząd Statystyczny funkcjonuje ponadto definicja rodziny biologicznej – zrekonstruowanej oraz rozszerzonej¹¹. Rozróżnia się następujące typy rodzin: małżeństwa bez dzieci, małżeństwa z dziećmi, partnerzy bez dzieci, partnerzy z dziećmi, samotne matki z dziećmi i samotni ojcowie z dziećmi.

W Krajowym Systemie Monitoringu Pomocy Społecznej odpowiednikami typów gospodarstw domowych i typów rodzin stosowanych w metodologii GUS, są pozycje Słownika PSd-036 Kod Składu Rodziny:

Jednorodzinne

- małżeństwo bez dzieci,
- małżeństwo z dzieckiem (dziećmi),
- rodzina niepełna (samotny rodzic z dzieckiem/dziećmi),
- konkubinaty bez dzieci,
- konkubinaty z dzieckiem (dziećmi).

Wielorodzinne

- dwurodzinne,
- trzyrodzinne.

Nierodzinne

- jednoosobowe,
- wieloosobowe.

Kod typu rodziny w Słowniku dotyczy tylko rodzin w gospodarstwach jednorodzinnych. Aktualnie trwają prace nad ustaleniem typów rodzin także w gospodarstwach wielorodzinnych.

Dziecko w rodzinie, według definicji Głównego Urzędu Statystycznego, to osoba w każdym wieku, która pozostaje w gospodarstwie domowym wraz z obojgiem lub jednym z rodziców i nie tworzy odrębnej rodziny. Do dzieci zalicza się również pasierbów oraz dzieci przysposobione. W systemie pomocy społecznej nie ma definicji dziecka w rodzinie. W opisie wartości automatycznie wyliczanych jest zapis o granicy wieku dla liczby dzieci w rodzinie, tj. liczby osób w wieku poniżej 18 lat.

Dziecko pozostające na utrzymaniu, według metodologii Głównego Urzędu Statystycznego, to osoba w wieku poniżej 25 lat, która nie posiada własnego źródła utrzymania i pozostaje na utrzymaniu innej osoby wchodzącej w skład gospodarstwa domowego. Zgodnie z metodologią badań budżetów gospodarstw domowych, w tej definicji ujęte są będące w składzie gospodarstwa domowego dzieci (tj. ludność w wieku 0–14 lat) oraz osoby w wieku 15–25 lat, o ile nie posiadają własnego źródła utrzymania i nie pozostają w związku małżeńskim. W systemie pomocy społecznej definicja dziecka na utrzymaniu nie występuje.

W świetle powyższych objaśnień oraz w związku z prawnie obowiązującą granicą wieku dziecka, jako osoby niepełnoletniej, wyszczególnione w badaniu gospodarstwa domowe z dziećmi oznaczają gospodarstwa z dziećmi w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu.

W Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej wybiera się gospodarstwa domowe, w składzie których występuje co najmniej 1 osoba w wieku poniżej 18 lat. Tak wybrana zbiorowość jest porównywalna z ogólną liczbą gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu z ostatniej prognozy gospodarstw domowych¹².

Głowa gospodarstwa domowego to osoba, która całkowicie lub w przeważającej części dostarcza środków utrzymania danemu gospodarstwu. Jeżeli dwie lub więcej osób dostarczą środków utrzymania w jednakowym

¹¹ Szersze objaśnienia – <http://stat.gov.pl/spisy-powszechnne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/gospodarstwa-domowe-i-rodziny-charakterystyka-demograficzna-nsp-2011,5,1.html>

¹² Prognoza <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>

stopniu, za głowę gospodarstwa domowego uznaje się tę osobę, która tymi środkami rozporządza. Taka definicja obowiązywała w metodologii NSP 2002. Aktualnie w badaniach Głównego Urzędu Statystycznego funkcjonuje pojęcie „**osoba odniesienia**” z definicją bardzo podobną jak głowa gospodarstwa domowego.

W metodologii Głównego Urzędu Statystycznego, w stosunku do głowy gospodarstwa/osoby odniesienia, ustalany jest stopień pokrewieństwa każdego członka gospodarstwa domowego i na tej podstawie, wraz z dodatkowymi informacjami (tj. daty urodzenia i daty ew. zawarcia związku małżeńskiego oraz płci), wyodrębniane są rodziny, ich liczba i typy.

W systemie pomocy społecznej występuje niezdefiniowane pojęcie głowy rodziny. W kwestionariuszu wywiadu środowiskowego zapisano, że jako pierwszą należy ująć osobę, z którą przeprowadzono wywiad. W objaśnieniach nie ma zapisu, że stopień pokrewieństwa należy ustalić wobec tej osoby, ale taka reguła jest generalnie stosowana. Względem tak ustalonej osoby referencyjnej, określanej w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej jako głowa rodziny, ustala się stopień pokrewieństwa wszystkich pozostałych osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego.

Bezdomni, według metodologii Głównego Urzędu Statystycznego, to osoby, które z różnych przyczyn – najczęściej: ekonomicznych, rodzinnych lub administracyjnych; deklarują brak stałego miejsca zamieszkania. W opisie tej kategorii jest istotna uwaga, że do osób bezdomnych nie należy zaliczać takich, które są pozbawione dachu nad głową z powodu zdarzenia losowego (kataklizmu, powodzi, pożaru itp.).

W ustawie o pomocy społecznej „osoba bezdomna” oznacza osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności i dowodach osobistych, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania. Według tej definicji osoby i gospodarstwa domowe pozbawione dachu nad głową z powodu zdarzenia losowego, są ujmowane jako korzystający z pomocy społecznej z powodu bezdomności.

Osoba bezdomna korzystająca ze środowiskowej pomocy społecznej – w świetle powyższych definicji – oznacza osobę korzystającą z pomocy lokalnego OPS, niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności i dowodach osobistych, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania z wyłączeniem osób i gospodarstw domowych, które straciły mieszkanie z powodu zdarzenia losowego albo klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Ponadto osoby bezdomne nie spełniają kryterium definicji gospodarstwa domowego, stąd w badaniu nie są wliczane do ogółu gospodarstw domowych beneficjentów (jako gospodarstwa jednoosobowe, czyli osoby samotnie gospodarujące).

Pracujący, według definicji Głównego Urzędu Statystycznego, to osoby wykonujące pracę przynoszącą im zarobek (w formie wynagrodzenia za pracę) lub dochód. Taką definicję przyjęto także w badaniu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej, gdyż ustalenie bieżącej aktywności zawodowej beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej (tak jak w badaniach statystycznych GUS) nie jest możliwe. Wśród pracujących wyróżnia się m.in. osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy, pracujących na własny rachunek wraz z pomagającymi członkami rodzin (w tym pracujących w rodzinnych gospodarstwach rolnych oraz osoby wykonujące wolne zawody), a także osoby wykonujące pracę nakładczą.

W systemie pomocy społecznej określenie „pracujący” nie występuje. W ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (art. 6 pkt 11) **osoba zatrudniona** zdefiniowana jest jako osoba pozostająca w zatrudnieniu w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucji rynku pracy lub prowadząca działalność gospodarczą w rozumieniu przepisów dotyczących działalności gospodarczej.

Ponadto, w systemie pomocy społecznej nie występuje definicja osoby bezrobotnej. Natomiast z formularza wywiadu środowiskowego wynika, że są to osoby poszukujące pracy w tym zarejestrowane jako bezrobotne w Urzędzie Pracy. Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej nie zawiera informacji o osobach zarejestrowanych w rejestrze bezrobotnych (choć taką informację ustala się w wywiadzie środowiskowym). Stąd uprawniona jest opinia autorów badania, że część beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej, określonych w zbiorze jako osoby bezrobotne, może być bierna zawodowo. Z powyższych powodów

liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej zarejestrowanych w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej jako zatrudnieni, jest metodologicznie porównywalna z liczbą pracujących według Głównego Urzędu Statystycznego, natomiast liczba bezrobotnych beneficjentów nie może być porównywana z populacją bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy.

5. Organizacja badania

Dane w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej są gromadzone kwartalnie i udostępniane dla Głównego Urzędu Statystycznego raz w roku. Pozyskiwaniem danych zajmuje się Centrum Informatyki Statystycznej GUS (CIS). Pracownicy CIS mają nadane uprawnienia do dostępu i pobierania danych w formie elektronicznej, w postaci pozwalającej na ich przetwarzanie wprost z aplikacji internetowej gestora o nazwie Centralna Aplikacja Statystyczna (CAS). Następnie CIS sprawdza zgodność udostępnionych danych z wymogami statystyki publicznej, w tym weryfikuje kompletność zbiorów oraz poprawność techniczną ich zapisu na nośnikach. Ponadto podejmuje odpowiednie działania gwarantujące spełnienie ustalonych wymagań, a następnie umieszcza zbiory danych w Operacyjnej Bazie Mikrodanych (OBM). Jednostka autorska badania, czyli Urząd Statystyczny w Krakowie, wykonuje operacje na Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej w środowisku OBM, które jest zabezpieczone w specjalnym trybie, umożliwiającym przetwarzanie danych osobowych.

Zakres wykonywanych operacji obejmuje:

1. Import zbiorów tekstowych do zbiorów baz danych;
2. Łączenie ogólnopolskich zbiorów kwartalnych w zbiory roczne;
3. Kontrola kompletności jednostek (OPS) i aktualności ich kodów terytorialnych oraz kontrola kompletności podmiotowej i przedmiotowej;
4. Naliczenie zmiennych dodatkowych, w tym:
 - typ gospodarstwa domowego,
 - główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego,
 - wiek osoby,
 - główne źródło dochodu osoby;
5. Kontrola logiczna zbioru;
6. Korekta błędów według opracowanych algorytmów;
7. Utworzenie tablic wyjściowych (zbiorów danych): OSOBA, RODZINA, ŚWIADCZENIE, ŹRÓDŁA DOCHODU OSÓB – do analiz statystycznych);
8. Naliczanie tablic wynikowych.

Oprócz danych z Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej, w ramach badania analizowane są również inne dane jednostkowe z systemów opisanych w części 3.

Czas opracowania, tj. od umieszczenia danych ze Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej w OBM do udostępnienia ostatecznych wyników badania, wynosi ok. 5 miesięcy.

6. Sposób prezentacji danych

Wyniki badania, oprócz danych ilościowych o populacji beneficjentów i ich gospodarstwach domowych, pozwalają ocenić te zbiorowości także od strony jakościowej, w korelacji z innymi zjawiskami społeczno-gospodarczymi. Ponadto zbiorowości te przedstawia się na tle szeroko rozumianych uwarunkowań pomocy społecznej. W kolejnych latach realizacji badania zwiększa się możliwość retrospektywnych analiz populacji beneficjentów w zakresie trwałości korzystania z pomocy społecznej oraz stopnia uzależnienia od tej pomocy w poszczególnych regionach kraju.

6.1. Formy publikacji wyników

Wyniki badania beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej są najszerszej prezentowane w ukazującej się co dwa lata publikacji, która jest przygotowywana w serii wydawniczej Analizy statystyczne. Ostatnie opracowanie zostało wydane pod tytułem „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r.” Wcześniej publikacja była wydawana pod tytułem „Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych”. Zmiana tytułu była następstwem włączenia korzystających ze świadczeń rodzinnych do szerokiej tematyki świadczeń na rzecz rodziny. Począwszy od danych za 2016 r. tematem publikacji są jedynie beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej. W latach, kiedy nie jest wydawana publikacja analityczna, opracowywana jest w tym zakresie ogólnopolska informacja sygnalna.

Wyniki badań w podstawowym zakresie prezentowane są również w Banku Danych Lokalnych (BDL) w kategorii: Ochrona Zdrowia i Pomoc Społeczna, w grupie: Środowiskowa pomoc społeczna. W BDL dane z tego zakresu prezentowane są od 2009 r. Dane o beneficjentach są wykorzystywane w tematycznych publikacjach o warunkach życia i innych wielotematycznych opracowaniach np. informatorach większych miast. Wskaźnik udziału beneficjentów pomocy społecznej w liczbie ludności jest też ujmowany w Statystycznym Vademecum Samorządowca.

W publikacjach wykorzystywany jest wskaźnik udziału beneficjentów z dochodem poniżej kryterium w ludności ogółem na poziomie gmin dla wskazania obszarów problemowych, wyznaczonych skupiskami jednostek o najwyższym wskaźniku.

6.2. Zakres informacji prezentowanych w poszczególnych przekrojach

Wyniki badania są opracowywane według regionów, województw, podregionów, powiatów oraz w podziale na miasto i wieś, a w podstawowych kategoriach – według gmin. Pełny zestaw informacji o beneficjentach środowiskowej pomocy społecznej i ich gospodarstwach domowych, w ujęciu ilościowym i jakościowym, jest prezentowany w tablicach wynikowych w przekroju regionów i województw (Załącznik 3).

W minimalnie węższym zakresie, tj. bez charakterystyki bezdomnych beneficjentów, tablice wynikowe przedstawiają dane według podregionów i powiatów.

Główne dane o liczbie osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej i ich gospodarstw domowych, a także wskaźnik udziału beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców, są prezentowane w BDL na wszystkich poziomach agregacji (wielkości te są wykazywane według kryterium dochodowego).

W 2013 r., w trakcie stopniowego rozpoznawania populacji beneficjentów, wyodrębniono zbiorowość bezdomnych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej. Zasady kwalifikowania osób i gospodarstw domowych, którym udzielono pomocy z powodu bezdomności, obejmują w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej szersze kategorie niż wynika to z definicji osoby bezdomnej według Głównego Urzędu Statystycznego. Po weryfikacji tych założeń ustalono reguły, które pozwalają ustalić zbiorowość bezdomnych beneficjentów pomocy świadczonej przez Ośrodki pomocy społecznej.

W badaniu za 2014 r. w zbiorowości beneficjentów z dochodem na osobę poniżej kryterium (określanych zamiennie jako ubodzy beneficjenci) oraz ich gospodarstw domowych (określanych zamiennie jako gospodarstwa ubogich beneficjentów lub ubogie gospodarstwa), po raz pierwszy wyodrębniono trwale korzystających z pomocy społecznej.

Dla określenia powyższych zbiorowości przyjęto kryterium czasowe tej trwałości – 4 lata. Za gospodarstwa trwale korzystające z pomocy społecznej uznano takie, w których dochód na osobę był niższy od kryterium dochodowego w roku badania i niższy przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat od przyjętego dla tych lat kryterium dochodowego uprawniającego do ubiegania się o świadczenie pieniężne. Wyodrębniono zatem grupę gospodarstw, które były ubogie przez co najmniej 3 lata z ustalonego dla „trwałości” okresu 4 lat. Beneficjenci trwale korzystający ze środowiskowej pomocy społecznej to członkowie tak określonych gospodarstw oraz osoby bezdomne wyodrębnione według tych samych kryteriów. Ponadto makiety tablic do badania za 2017 r zostały rozszerzone o kolejną informację o osobach korzystających z pomocy społecznej 5 lat i więcej, tj. nieprzerwanie od co najmniej 2013 r.

W badaniu za 2016 r. po raz pierwszy wyodrębniono zbiorowość osób, które wyszły z grupy ubogich beneficjentów. Do ustalenia tej grupy przyjęto kryterium czasowe, takie jak w przypadku długotrwale korzystających z pomocy, tj. 4 lata. Są to takie osoby, które nie korzystały ze środowiskowej pomocy społecznej przez ostatnie cztery lata łącznie z rokiem badania (w 2016 r., to lata 2013–2016), a były ubogimi beneficjentami 5 lat wcześniej (w tym przypadku w 2012 r.).

Także w badaniu za 2016 r. możliwe było przedstawienie wpływu świadczenia wychowawczego na zbiorowość ubogich beneficjentów. Kwota tego świadczenia nie jest wliczana do dochodu gospodarstwa domowego ubiegającego się o świadczenia z pomocy społecznej. Jednocześnie wszystkie ubogie gospodarstwa beneficjentów pomocy społecznej z dziećmi w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu mają, z racji niskiego dochodu, również prawo do świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko (na drugie i każde następne dziecko świadczenie przysługuje niezależnie od dochodu). Kierując się powyższą zasadą, autorzy badania dokonali symulacyjnie (w zbiorze stanowiącym podstawę badania) podwyższenia dochodów ubogich gospodarstw domowych z dziećmi o środki ze świadczenia wychowawczego, odpowiednio do liczby dzieci. Wyniki symulacji przedstawiono w publikacji „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r.”¹³

7. Ewaluacja badania

Jak już zostało to wcześniej opisane, Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej zawiera dane skontrolowane i skorygowane według systemowych zasad walidacyjnych gestora systemu. Zasady walidacyjne są umieszczone w zbiorach gminnych. Kontrola automatyczna następuje w aplikacjach obsługujących ośrodki pomocy społecznej już na etapie rejestracji danych. Walidacje systemowe nie są jednak szczelne, ponadto w wielu przypadkach opierają się na założeniach niezgodnych ze standardami Głównego Urzędu Statystycznego. Dlatego też dane te podlegają dalszej kontroli przez jednostkę autorską. W tym celu opracowano własne założenia, w których zawarto algorytmy do kontroli logicznej, korekty i imputacji danych opisujących osoby i ich gospodarstwa domowe (Załącznik 7).

7.1. Jakość danych i prace nad ich poprawą

Jakość i kompletność informacji w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej zależy przede wszystkim od jakości danych zbieranych przez ośrodki pomocy społecznej, z systemów których dane pozyskuje Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Poważnym problemem w zakresie polepszenia jakości tych danych jest brak możliwości kontaktu jednostki autorskiej z ośrodkami pomocy społecznej.

Kontrola kompletności Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej przez jednostkę autorską polega na zbadaniu:

- kompletności jednostek, tj. ośrodków pomocy społecznej;
- kompletności danych podmiotowych przekazanych przez każdą jednostkę, obejmującej:
 - analizę porównawczą liczby osób i rodzin występujących w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej, z liczbą osób i rodzin wykazanych w resortowym sprawozdaniu rocznym MRPiPS-03 – z udzielonych świadczeń pomocy społecznej. Z powodu różnic metodologicznych niezgodność tych danych jest dopuszczalna, ale nie może być większa niż 10%;
 - identyfikację rekordów zdublowanych (rekordy opisujące tę samą osobę mimo różnych identyfikatorów), w takich przypadkach dane w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej mogą mieć wartości znacznie wyższe niż w sprawozdaniu MRPiPS-03;
- kompletności danych przedmiotowych, tj. cech w rekordzie opisującym osobę lub rodzinę.

W przypadku stwierdzenia różnic – przekraczających 10% – w liczebności osób i rodzin wykazanych w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej, w porównaniu ze sprawozdaniem MRPiPS-03, dane dla gmin, których braki dotyczą, są na podstawie tego sprawozdania estymowane według zasad opisanych w Załączniku 6. W Zbiorze Centralnym KSMPS za 2017 r. estymacji poddano 131 gmin (5,5% ogółu).

¹³ Patrz <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/beneficjenci-srodowiskowej-pomocy-spoecznej-w-2016-r-15,5.html>

Jeżeli ośrodek pomocy społecznej przekazał zbiór zawierający dane o nie więcej niż 10% liczby beneficjentów pomocy społecznej w porównaniu do liczby beneficjentów wykazanych na sprawozdaniu MRPiPS-03, zbiór ten jest usuwany i zastępowany zamiennikiem – zbiorem z ośrodka pomocy społecznej z tego samego województwa, z kompletem danych o osobach i gospodarstwach domowych. Zbiór zamiennik jest tak wybierany, aby wartość sum kwadratów różnic cech opisujących gminę, z której pochodzi zamiennik (udział bezrobotnych w liczbie mieszkańców wieku produkcyjnym, udział dzieci w liczbie mieszkańców, przeciętnej liczby osób w gospodarstwie), a gminą z której pochodzi zbiór niekompletny, była najmniejsza spośród wszystkich takich wartości dla pozostałych gmin województwa. W danych za rok 2017 zbiór zamiennik zastosowano do dziewięciu gmin.

Kontrola logiczna zbioru

Najczęściej korygowane błędy logiczne to:

- niezgodność wieku osoby z jej rodzajem wykształcenia,
- niezgodność stopnia pokrewieństwa z „głową rodziny” w relacji z innymi cechami osoby takimi jak wiek czy stan cywilny.

Korekty dokonywane są automatycznie według algorytmów zamieszczonych w Załączniku 7.

Ponadto występują błędy braku odpowiedzi dotyczące zmiennych:

- kod rodzaj wykształcenia – nieustalone (kod 99): mimo przeprowadzonego wywiadu środowiskowego,
- kod stopnia pokrewieństwa – osoba niespokrewniona (kod 99) lub inne pokrewieństwo (kod 90) – w sytuacji, gdy w danej gminie zbiorowość osób nie spokrewnionych jest dominująca, przyjmuje się, że kody 90 lub 99 są stosowane błędnie,
- kod składu rodziny – gospodarstwo nierodzinne wieloosobowe (kod 320) – jest to bardzo rzadko występujący rodzaj gospodarstwa domowego, w którym nie istnieje ani jedna para osób spokrewnionych w linii prostej (mąż–żona, rodzic–dziecko).

Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej za 2017 r. liczył 2,1 mln rekordów opisujących osoby, z czego 16% rekordów wymagało korekty.

7.2. Ocena wiarygodności wyników badania

Rozpoznanie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej w okresie 7 lat prowadzenia badania, pozwoliło autorom badania ocenić wysoko wiarygodność zbioru jako źródła danych. Ta ocena wynika stąd, że dane generowane są w trakcie postępowania administracyjnego, którego częścią jest wywiad środowiskowy. Dane o osobach wnioskujących o świadczenie oraz członkach ich gospodarstwa domowych są przy tym coraz częściej przesyłane wprost z miejsca przeprowadzania wywiadu do systemu informatycznego, z pominięciem etapu rejestracji na formularzu papierowym. Większość danych jest weryfikowana przez pracownika socjalnego – zgodnie z art. 107 ustawy o pomocy społecznej – w oparciu dostępne dokumenty.

Poważny problem stanowi jedynie zmienna Kod Rodzaju Wykształcenia, ze względu na relatywnie wysoką niekompletność danych oraz brak aktualizacji zapisów o wykształceniu szczególnie w informacjach o osobach w przedziale wieku 18–24 lata. W 2017 r. na 144 tys. rekordów dotyczących osób w wieku 18–24, 17,0% rekordów zawierało błędy lub brak zapisu o wykształceniu (po zastosowaniu procedur korekt i imputacji pozostało 5,4%). Jednym z powodów tak stosunkowo dużej liczby błędnych zapisów o wykształceniu lub braków danych w tym zakresie, jest umieszczenie w jednej kafeterii rodzajów wykształcenia zarówno kodów poziomu wykształcenia ukończonego jak i kodów poziomów aktualnie realizowanej edukacji. Warto zaznaczyć, że w trakcie wywiadu środowiskowego te dwie informacje rejestruje się oddzielnie. Drugim powodem może być praktyka automatycznego przepisywania danych o gospodarstwach domowych zapisanych już w systemie przy kolejnym składaniu wniosku o świadczenia i w rezultacie brak aktualizacji danych o wykształceniu.

Zaznaczyć należy, że poprawieniu jakości danych pozyskiwanych przez Główny Urząd Statystyczny ze Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej mogłoby służyć wprowadzenie przez gestora bardziej precyzyjnych zasad rejestracji danych, stworzenie opisu słowników systemowych oraz dookreślenie niektórych pojęć używanych w systemie.

Załącznik 1. Wykaz zmiennych i tablice struktury zbioru

Uwagi ogólne: Identyfikatory są niepowtarzalne w ramach jednostki KESO; **Kod Elementu Struktury Organizacyjnej** jednoznacznie identyfikuje jednostkę organizacyjną pomocy społecznej. W ZC KSMPS występują jedynie jednostki szczebla gminnego i powiatowego – Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, przy czym w badaniu 1.25.11 wykorzystywane są jedynie dane jednostek gminnych:

- ośrodka pomocy społecznej – w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich,
- miejskiego ośrodka pomocy rodzinie – dane wykorzystane w badaniu w zakresie zadań przynależnych ośrodkowi pomocy społecznej (w przypadku miast na prawach powiatu),
- filii ośrodka pomocy społecznej (w większych miastach).

KESO składa się z 12 znaków: RR WWPPGGG OFF, gdzie:

- RR określa rodzaj jednostki organizacyjnej pomocy społecznej:
 - 20 – Powiatowe centra pomocy rodzinie,
 - 25 – Powiatowo-miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej lub Miejskie Ośrodki Pomocy Rodzinie, łączące funkcje OPS i PCPR,
 - 30 – ośrodki pomocy społecznej działające w każdej gminie,
 - 40 – filie OPS;
- WWPPGGG określa kod terytorialny:
 - WW – kod województwa,
 - PP – kod powiatu,
 - GG – kod gminy,
 - G – rodzaj gminy (może wystąpić jeden z pięciu kodów):
 - 1 – gmina miejska,
 - 2 – gmina wiejska,
 - 3 – gmina miejsko-wiejska,
 - 8 – dzielnice w m.st. Warszawa,
 - 9 – delegatury w miastach: Kraków, Łódź, Poznań i Wrocław;
- OFF określa:
 - O – numer OPS w gminie,
 - FF – numer filii OPS (w ramach jednego OPS).

W ZC KSMPS brak jest identyfikatora informującego wprost o miejscowości zamieszkania świadczeniobiorcy i jego rodziny, dlatego też podstawę grupowania beneficjentów i ich gospodarstw domowych według podziału terytorialnego stanowi KESO.

Tablica: Sytuacja Osoby

Nazwa pola kolumny	Opis	Uwagi
Kod_KESO		
Id_Syt_Osoby	Identyfikator opisu sytuacji osoby	
Za okres/Rok		
Za Okres/kwartał		
Data_Urodz	Data urodzenia osoby	
Kod_St_Cyw	Stan cywilny	Słownik systemowy
Kod_Rol_Rodz	Rola osoby w rodzinie	Słownik systemowy
Kod_Pok_Z_Gl	Stopień pokrewieństwa z głową rodziny	Słownik systemowy
Kod_Rodz_Wyk	Rodzaj wykształcenia	Słownik systemowy
Kod_Poz_Ryn_Pr	Pozycja na rynku pracy	Słownik systemowy
KodZD_1	Grupa zmiennych informująca o źródłach dochodu osoby oraz kwotach miesięcznego dochodu netto z danego źródła	Słownik systemowy
KwotZD_1		
KodZD_2		
KwotZD_2		

Nazwa pola kolumny	Opis	Uwagi
KodZD_3		
KwotZD_3		
KodZD_4		
KwotZD_4		
Kod_Stanu_Zdr	Określenie ogólnej sytuacji zdrowotnej osoby	Słownik systemowy
Czy_Niepelnosp	Określenie, czy osoba (członek rodziny) jest osobą niepełnosprawną	Zmienna dychotomiczna
Czy_Ust_Gr_Inw	Czy ustalono grupę inwalidzką	Zmienna dychotomiczna
Kod_Orz_O_Niep	Rodzaj orzeczenia o niepełnosprawności	Słownik systemowy
Zmienne naliczane		
	Wiek	
GZD_O	Główne źródło dochodu osoby	
Utrz24	Dziecko w wieku do lat 24 na utrzymaniu	
Utrz17	Dziecko do lat 17 na utrzymaniu	

Tablica: Sytuacja Rodziny

Nazwa pola kolumny	Opis	Uwagi
Kod_KESO		
Id_Syt_Rodz	Identyfikator opisu sytuacji rodziny	
Za okres/Rok		
Za Okres/kwartał		
Kod_Rodz_Opisu_Syt	Kod rodzaju opisu sytuacji	Słownik systemowy
Data_Opisu_Syt	Data opisu sytuacji	
Wielkosc	Wielkość rodziny – liczba osób w rodzinie	
Kod_Kl_Miej	Kod klasy miejscowości zamieszkania rodziny	Słownik systemowy: Wieś (kod 1); miasto (kod 9)
DochNaOs	Średni miesięczny dochód na osobę w rodzinie	Uwzględnione są jedynie dochody, o których mowa w ust. 3 art. 8 ustawy o pomocy społecznej (zrobić listę?)
L_Hek_Prz	Powierzchnia gospodarstwa rolnego w hektarach przeliczeniowych	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego ustala kwotę dochodu z 1 hap
Zmienne naliczane		
	Typ Gospodarstwa domowego	
	Główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego	
	Liczba dzieci do lat 17 na utrzymaniu	
	Liczba dzieci do lat 24 na utrzymaniu	

Tablica: Świadczenie

Nazwa pola kolumny	Opis	Uwagi
Kod_KESO	Obowiązkowy element identyfikujący jednostkę organizacyjną pomocy społecznej (JOPS); kod 12-znakowy	
Nr_Spr	Sprawozdawczy numer świadczenia	
Id_Syt_Rodz	Unikalny identyfikator sytuacji rodziny zarejestrowanej w zbiorze centralnym	identyfikator unikalny w KESO – element opcjonalny – występuje w sytuacji, kiedy świadczenie wymaga decyzji administracyjnej i przeprowadzenia wywiadu środowiskowego
Id_Rodz	Unikalny Identyfikator rodziny	identyfikator unikalny w KESO
Za_OkresRok	Rok i kwartał, którego dotyczy zbiór centralny	
Za_OkresKwartał		
Kod_Swiad	Rodzaj świadczenia udzielonego rodzinie lub osobie potrzebującej pomocy	Słownik systemowy
Data_Pier_Sw	Data pierwszego świadczenia	
Okr_Swiad	Przyznany okres świadczenia	
Czy_Dla_Rodz	Określenie, czy świadczenie przyznane jest dla rodziny	
LiczbaMies_1	Liczba świadczeń za poszczególne miesiące kwartału	
LiczbaMies_2		
LiczbaMies_3		
WartoscMies_1	Wartość świadczeń za poszczególne miesiące kwartału	
WartoscMies_2		
WartoscMies_3		
St_Odpl	Procent odpłatności za świadczenia	
ProblemyKod_1	Określenie rodzaju podstawowego problemu występującego w środowisku (rodzinie), przyczyny wystąpienia z wnioskiem o udzielenie pomocy	Słownik systemowy
ProblemyKod_2		
ProblemyKod_3		
ProblemyKod_4		
ProblemyKod_5		

Tablica: Członkowie Rodziny

Nazwa pola kolumny	Opis	Uwagi
Kod_KESO		
Nr_Spr	Sprawozdawczy numer świadczenia	
Id_Rodz	Identyfikator rodziny	
Id_Osoby	Identyfikator osoby	
Id_Syt_Osoby	Identyfikator opisu sytuacji osoby	
Id_Syt_Rodz	Identyfikator opisu sytuacji rodziny	
Za okres/Rok		
Za Okres/kwartał		
Kod_Plci	Płeć osoby	
Czy_Swiadczeniobiorca	Określenie czy członek rodziny jest Świadczeniobiorcą	

Załącznik 2. Wybrane słowniki systemowe MRPiPS

Charakterystyki słowników dokonano na podstawie dokumentu „Opis systemu” opracowanego przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, a zwłaszcza jego załączników zawierających słowniki systemowe.

Do słowników wykorzystanych przez autorów niniejszej pracy i rekomendowanych (nieraz po pewnych przekształceniach) do wykorzystania w badaniach statystycznych należą:

- KOD Klasy Miejscowości (wyróżnia dwie klasy miejscowości: miasto, wieś),
- KOD Płci,
- KOD Stanu Cywilnego,
- KOD Roli w Rodzinie,
- KOD Stopnia Pokrewieństwa,
- KOD Rodzaju Wykształcenia,
- KOD Rodzaju Źródła Dochodu,
- KOD Pozycji Na Rynku Pracy,
- KOD Stanu Zdrowia,
- KOD Orzeczenia o Niepełnosprawności,
- KOD Rodzaju Problemu,
- KOD Składu Rodziny,
- KOD Rodzaju Świadczenia (wraz z kodami świadczeń pozaustawowych).

1. KOD Stanu Cywilnego

Zawiera kody stanu cywilnego traktowanego jako stan formalno-prawny; wyjątek dotyczy związków partnerskich; słownik określa też płeć osoby:

Kod	Opis
01	kawaler
02	panna
03	żonaty
04	zamężna
05	wdowiec
06	wdowa
07	rozwódziony
08	rozwódziona
09	konkubent
10	konkubina
11	separowany
12	separowana

2. KOD Roli w Rodzinie

Słownik centralny systemowy zawiera trzy kody roli w rodzinie, z czego praktycznie tylko dwa są wykorzystywane:

- 1 – głowa rodziny,
- 2 – inny członek wspólnego gospodarstwa.

3. KOD Stopnia Pokrewieństwa

Słownik określający stopień pokrewieństwa pomiędzy osobami, choć zawiera on również kody informujące o innych relacjach pomiędzy osobami niż pokrewieństwo. Zadaniem słownika jest bowiem ustalenie wszelkich związków pomiędzy osobami wspólnie zamieszkującymi i gospodarującymi.

Kod	Opis
01	ojciec
02	matka
03	syn, również przysposobiony lub drugiego małżonka
04	córka, również przysposobiona lub drugiego małżonka
05	brat
06	siostra
07	dziadek
08	babcia
09	wnuk
10	wnuczka
11	wuj
12	ciotka
13	kuzyn
14	kuzynka
15	mąż
16	żona
17	teść
18	teściowa
19	zięć
20	synowa
21	ojczym
22	macocha
23	osoba przysposabiająca
24	dziecko obce przyjęte na wychowanie
25	inni krewni wstępni
26	prawnik
27	prawnuczka
90	inne
91	dziecko umieszczone w RZ
98	nie dotyczy
99	żadne

4. KOD Rodzaju Wykształcenia

Słownik ma określać rodzaj wykształcenia posiadanego przez osobę, faktycznie jednak klasyfikuje on dwie sytuacje, w badaniach realizowanych przez GUS traktowanych oddzielnie:

- wykształcenie ukończone (uzyskane),
- edukacja kontynuowana.

Kod	Opis
10	wyższe
15	wyższe – licencjat
20	średnie ogólnokształcące
30	policealne/pomaturalne
40	średnie zawodowe
50	zasadnicze zawodowe
55	gimnazjalne
60	podstawowe
65	niepełne podstawowe
70	bez wykształcenia
81	uczeń szkoły podstawowej
82	uczeń gimnazjum
83	uczeń szkoły ponadgimnazjalnej
84	uczeń szkoły policealnej/pomaturalnej
85	student
99	nieustalony poziom wykształcenia

5. KOD Rodzaju Źródła Dochodu

Słownik systemowy określa źródło dochodu Świadczeniobiorcy. Formularz wywiadu środowiskowego ustala bardziej precyzyjnie, że jest to **informacja o źródle dochodu lub utrzymania**. Do zbioru centralnego można wpisać do 4 źródeł dochodu/utrzymania wszystkim osobom niezależnie od wieku.

Oprócz informacji o rodzaju źródła dochodu, podawana jest kwota dochodu miesięcznego netto z danego źródła. Wyjątki stanowią pozostawanie na utrzymaniu (kod 22) lub brak dochodu (kod 33). W tych dwóch wypadkach kwota dochodu musi być równa 0.

Brak dochodu to sytuacja, gdy osoba ma dochody zerowe, a jednocześnie nie pozostaje na utrzymaniu innych osób; w szczególności dotyczy to osób samotnie gospodarujących. Należy podkreślić, że brak dochodu oznacza tu brak dochodu branego pod uwagę przy wyliczaniu dochodu na osobę w rodzinie.

Pełny słownik źródeł dochodu obejmuje:

Kod	Opis
01	praca najemna stała na stanowisku robotniczym
02	praca najemna stała na stanowisku nierobotniczym
03	praca najemna dorywcza
04	użytkowanie indywidualnego gospodarstwa rolnego, działki
05	pomaganie w użytkowaniu indywidualnego gospodarstwa rolnego, działki
06	pracodawca
07	praca stała na własny rachunek, wykonywanie wolnego zawodu
08	praca dorywcza na własny rachunek, wykonywanie wolnego zawodu
09	pomaganie w pracy na własny rachunek, wykonywanie wolnego zawodu
10	emerytura pracownicza, pochodna, kombatancka
11	emerytura rolnicza
12	renta pracownicza, kombatancka
13	renta rolnicza
14	zasitek dla bezrobotnych
15	pozostałe świadczenia z ubezpieczenia społecznego
16	inne świadczenia socjalne
17	dochody z własności
18	dochody z wynajmu domu, mieszkania, garażu
19	dary, alimenty od osób prywatnych przeznaczone na potrzeby gospodarstwa domowego i związane z użytkowaniem gospodarstwa rolnego
20	pozostałe dochody (odszkodowania od instytucji ubezpieczeniowych), związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego i użytkowaniem indywidualnego gospodarstwa rolnego
21	inne dochody (sprzedaż użytkowanych artykułów konsumpcyjnych, majątku rzeczowego nie związanego z działalnością gospodarczą, środków trwałych użytkowanych w gospodarstwie rolnym, zaciągnięte pożyczki i in.)
22	pozostawanie na utrzymaniu
23	wynagrodzenie dla profesjonalnej rodziny zastępczej
24	renta rodzinna
25	dodatek dla sierot zupełnych
26	zasitek pielęgnacyjny
27	dodatek pielęgnacyjny
28	otrzymywane alimenty
29	dochody uzyskiwane z majątku dziecka
30	renta socjalna
31	zasitek rodzinny
32	świadczenie pielęgnacyjne
33	brak dochodu
99	inne źródło

6. KOD Pozycji Na Rynku Pracy

Słownik określający sytuację zawodową osoby dorosłej. Określa trzy sytuacje:

- pracujący,
- bezrobotny,
- bierny zawodowo.

7. KOD Stanu Zdrowia

Kod stanu zdrowia określa ogólnie sytuację zdrowotną osoby. Przyjmuje wartości:

- 1 – zdrowy,
- 2 – chory,
- 3 – chory przewlekle.

8. KOD Orzeczenia o Niepełnosprawności

Słownik informuje, do jakiej kategorii ze względu na inwalidztwo należy osoba; słownik uwzględnia orzeczenia o niepełnosprawności dzieci, czyli osób, które nie ukończyły 16 roku życia.

Kod	Opis
02	I grupa inwalidzka (znaczny stopień niepełnosprawności) z prawem do zasiłku pielęgnacyjnego (przed wejściem w życie ustawy)
03	III grupa inwalidzka (lekki stopień niepełnosprawności) bez prawa do zasiłku pielęgnacyjnego (przed wejściem w życie ustawy)
05	orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności, na czas nieokreślony
06	orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności, na czas określony
07	orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, na czas nieokreślony
08	orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, na czas określony
09	orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności, na czas nieokreślony
10	orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności, na czas określony
11	dziecko niepełnosprawne
12	całkowita niezdolność do pracy i samodzielnej egzystencji, na czas nieokreślony
13	całkowita niezdolność do pracy i samodzielnej egzystencji, na czas określony
14	całkowita niezdolność do pracy na czas nieokreślony
15	całkowita niezdolność do pracy na czas określony
16	częściowa niezdolność do pracy na czas nieokreślony
17	częściowa niezdolność do pracy na czas określony
18	orzeczona celowość przekwalifikowania zawodowego ze względu na niezdolność do pracy w dotychczasowym zawodzie

9. KOD Składu Rodziny¹⁴

Słownik określa zależności pomiędzy członkami rodziny. Niewykorzystywany ze względu na różnice metodologiczne opisane w tekście Zeszytu. Kafeteria przypomina te stosowane w systemie statystyki publicznej, jednakże w MRPiPS przyjęto zasadę, iż dorosłe dzieci nie tworzą rodziny z rodzicami, np. *matka w wieku 70 lat z synem w wieku 50 lat nie jest wykazywana w zbiorze centralnym jako 'matka z jednym dzieckiem'*. To powoduje, że grupowanie gospodarstw domowych według typów w oparciu o ten słownik nie byłoby spójne z metodologią statystyki publicznej.

Kod	Opis
1	jednorodzinne
11	małżeństwo bez dzieci
110	małżeństwo bez dzieci
12	małżeństwo z dzieckiem (dziećmi)
121	małżeństwo z jednym dzieckiem
122	małżeństwo z dwojgiem dzieci
123	małżeństwo z trojgiem dzieci

¹⁴ Nie wykorzystywany ze względu na różnice metodologiczne opisane w tekście Zeszytu.

Kod	Opis
124	małżeństwo z czworgiem dzieci
125	małżeństwo z pięciorgiem dzieci
126	małżeństwo z sześciorgiem dzieci
127	małżeństwo z siedmiorgiem i większą liczbą dzieci
13	rodzina niepełna
131	matka z jednym dzieckiem
132	matka z dwojgiem dzieci
133	matka z trojgiem dzieci
134	matka z czworgiem i więcej dzieci
135	ojciec z jednym dzieckiem
136	ojciec z dwojgiem dzieci
137	ojciec z trojgiem dzieci
138	ojciec z czworgiem i więcej dzieci
14	konkubinat bez dzieci
140	konkubinat bez dzieci
15	konkubinat z dzieckiem (dziećmi)
151	konkubinat z jednym dzieckiem
152	konkubinat z dwojgiem dzieci
153	konkubinat z trojgiem dzieci
154	konkubinat z czworgiem dzieci
155	konkubinat z pięciorgiem dzieci
156	konkubinat z sześciorgiem dzieci
157	konkubinat z siedmiorgiem i większą liczbą dzieci
2	wielorodzinne
21	dwurodzinne
211	dwurodzinne spokrewnione w linii prostej
219	dwurodzinne inne
22	trzyrodzinne
221	trzyrodzinne spokrewnione w linii prostej
229	trzyrodzinne inne
230	cztero i więcej rodzinne
3	nierodzinne
31	jednoosobowe
310	jednoosobowe
32	wieloosobowe
320	wieloosobowe
4	rodzina zastępcza

10. Typologia gospodarstw domowych¹⁵

Klasyfikacja utworzona przez prowadzących badanie. W odróżnieniu od Kodu Składu Rodziny:

- Typologia **gospodarstw** domowych ignoruje kryterium wieku przy ustalaniu dzieci w rodzinie. Ważne są wyłącznie relacje pomiędzy osobami (wykorzystane są zmienne kod stopnia pokrewieństwa i kod stanu cywilnego).
- Wprowadza się kategorię rodzin rozszerzonych (w ślad za metodologią GUS); są to rodziny biologiczne z osobą lub osobami, które nie zostaną przypisane do żadnej rodziny, ale wchodzi w skład gospodarstwa domowego.
- Dzieci w rodzinie są definiowane jako: **osoba w każdym wieku, która pozostaje w gospodarstwie domowym wraz z obojgiem lub z jednym z rodziców i nie tworzy odrębnej rodziny; do dzieci zalicza się również pasierbów oraz dzieci przysposobione.**

Kody nie **informują** o liczbie dzieci. Określają jedynie kategorię gospodarstwa domowego z dziećmi lub bez dzieci.

Kod	Opis
1	Jednorodzinne
11	małżeństwa bez dzieci
110	małżeństwa bez dzieci bez osób spoza rodziny
111	małżeństwa bez dzieci z osobą spoza rodziny
12	małżeństwa z dziećmi (rodziny pełne)
120	małżeństwa z dziećmi bez osoby spoza rodziny
121	małżeństwa z dziećmi z osobą spoza rodziny
13	samotni rodzice z dziećmi (rodziny niepełne)
130	samotny rodzic z dziećmi bez osób spoza rodziny
131	samotny rodzic z dziećmi z osobą spoza rodziny
14	związek partnerski bez dzieci
140	związek partnerski bez dzieci bez osób spoza rodziny
141	związek partnerski bez dzieci z osobą spoza rodziny
15	związek partnerski z dziećmi
150	związek partnerski z dziećmi bez osób spoza rodziny
151	związek partnerski z dziećmi z osobą spoza rodziny
2	Wielorodzinne
22	dwurodzinne
221	dwurodzinne spokrewnione w linii prostej
222	dwurodzinne inne
23	trzy i więcej rodzinne
230	trzy i więcej rodzinne
3	Nierodzinne
31	jednoosobowe
310	jednoosobowe
32	wieloosobowe
320	nierodzinne wieloosobowe

¹⁵ Klasyfikacja utworzona przez jednostkę autorską.

11. KOD Rodzaju Problemu

Ustawa o pomocy społecznej wymienia w art. 7 powody, dla których udziela się pomocy społecznej. Wywiad środowiskowy określa tę listę jako: „Powody wystąpienia z wnioskiem o udzielenie pomocy, albo udzielenia pomocy z urzędu. W słownikach centralnych typologia ta występuje jako „rodzaj podstawowego problemu występującego w środowisku (rodzinie)”.

Zmienna „rodzaj problemu” jest elementem Tablicy SWIADCZENIE.

Kod	Opis
010	Ubóstwo
020	Sieroctwo
030	Bezdomność
042	Potrzeba ochrony macierzyństwa
043	Wielodzietność
050	Bezrobocie
060	Niepełnosprawność
070	Długotrwała lub ciężka choroba
080	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego
081	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – rodzina niepełna
082	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – rodzina wielodzietna
090	Alkoholizm
100	Narkomania
110	Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego
120	Kłęska żywiołowa lub ekologiczna
131	Zdarzenie losowe
132	Sytuacja kryzysowa
150	Przemoc w rodzinie
170	Trudności w integracji osób, które otrzymały w RP status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą
180	Potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi

12. KOD Rodzaju Świadczenia

Słownik zawiera typologię rodzajów świadczenia udzielonego rodzinie lub osobie potrzebującej pomocy. Kody są 6-znakowe (pierwsze trzy mają znaczenie grupujące).

Pierwszy znak w kodzie oznacza źródło finansowania. Wyróżnia się: 1 – zadania zlecone gminie; 2 – zadania własne gminy; 3 – zadania zlecone powiatu; 4 – zadania własne powiatu.

Kody są pogrupowane za pomocą trzyznakowych kodów grupujących. Poniżej przedstawiamy zestaw grup rodzajów świadczeń. W przypadku, gdy grupa obejmuje jedno świadczenie, podajemy 6-znakowy kod świadczenia:

Rodzaje świadczeń realizowanych przez gminy jako zadanie własne lub jako zadanie zlecone przez administrację rządową

Kod	Nazwa grupy świadczeń
zadania zlecone gminy	
111000	Zasiłek celowy na pokrycie wydatków powstałych w wyniku klęski żywiołowej lub ekologicznej
112	Specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone osobom z zaburzeniami psychicznymi
115000	Pomoc dla kombatanta
117	Świadczenie w postaci opłacania składki na ubezpieczenie zdrowotne
118000	Wynagrodzenie za sprawowanie opieki
130	Kierowanie do ośrodków wsparcia
140	Pomoc dla cudzoziemców Świadczenia w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego, jeżeli cudzoziemiec jest lub zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że jest ofiarą handlu ludźmi
zadania własne gminy	
202	Posiłki
203	Pomoc rzeczowa
204	Usługi opiekuńcze
205	Pokrywanie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w NFZ
206000	Zasiłek celowy na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego
207	Sprawienie pogrzebu
208	Praca socjalna
209x	Poradnictwo specjalistyczne
210	Zasiłek celowy i w naturze
211	Pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie się
212000	Skierowanie do ośrodka wsparcia
213000	Pobyty w mieszkaniu chronionym
214	Pobyty w domach pomocy
214x	Opłaty gminy (za pobyt w domu pomocy społecznej, rodzinnym domu pomocy społecznej oraz w domu dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży)
214y	Pobyty w innych ośrodkach

Kod	Nazwa grupy świadczeń
215	Zasiłek okresowy
216000	Składka na ubezpieczenie społeczne dla osoby rezygnującej z pracy w związku z koniecznością opieki nad ciężko chorym członkiem rodziny
217000	Zasiłek celowy w formie biletu kredytowanego
220000	Zespół działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin w ramach interwencji kryzysowej
221	Zasiłek stały
29050	Program Operacyjny Pomoc Żywnościowa 2014–2020

Załącznik 3. Kryteria grupowania danych jednostkowych

A. BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ – OGÓŁEM; z dochodem na osobę poniżej kryterium dochodowego oraz powyżej tego kryterium; w gospodarstwach domowych (z wyszczególnieniem jednoosobowych i wieloosobowych); bezdomni

Lp.	Zmienna
1	Miejsce zamieszkania – miasto/wieś
2	Płeć
3	Wiek
	– ekonomiczne grupy wieku
	– w tym osoby w wieku 75 lat i więcej
	– biologiczne grupy wieku
4	Niepełnosprawność i stopnie niepełnosprawności z wyszczególnieniem ekonomicznych grup wieku

B. BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH z dochodem na osobę poniżej kryterium dochodowego

Lp.	Zmienna
	Wiek – 5-letnie grupy wieku
5	Stan zdrowia
6	Poziom wykształcenia
7	Główne źródło utrzymania
8	Status na rynku pracy (dla osób w wieku 18–64 lata)
9	Liczba lat korzystania z pomocy społecznej

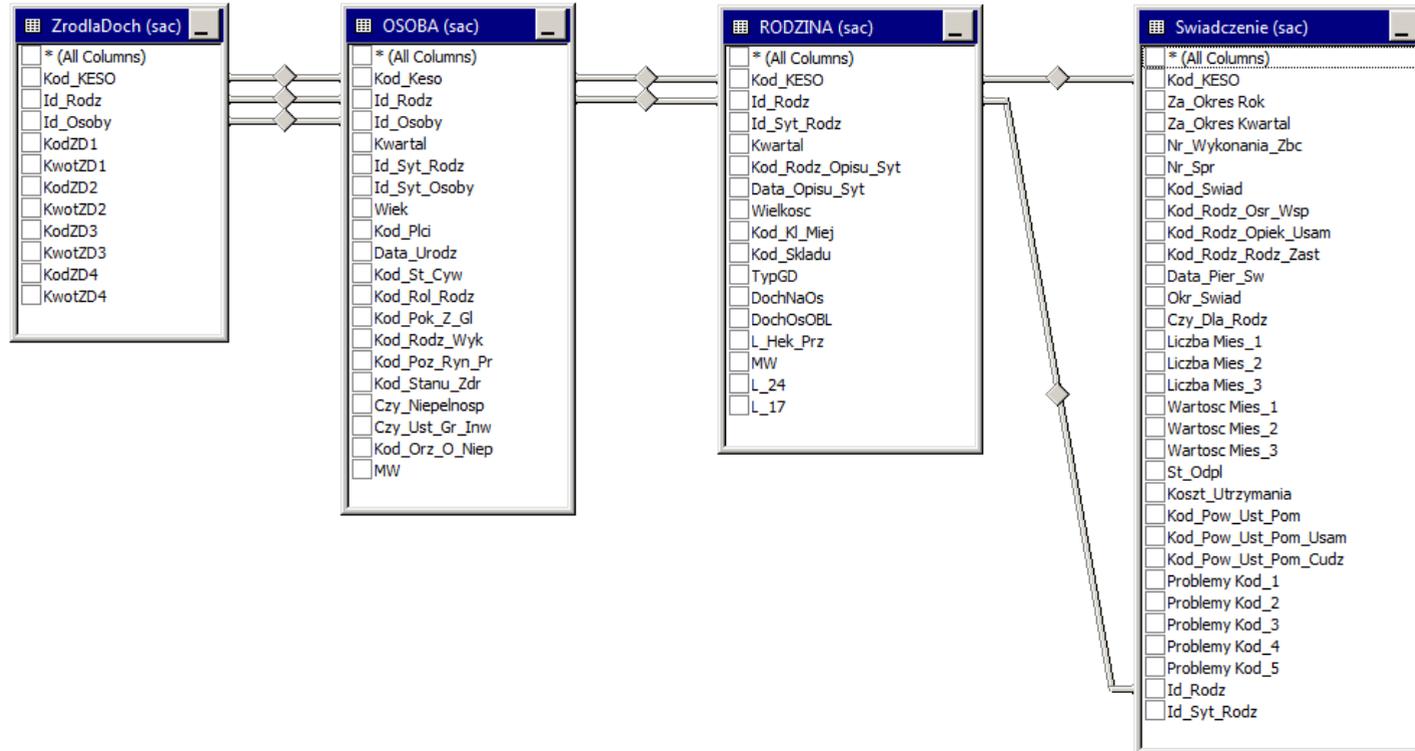
C. GOSPODARSTWA DOMOWE BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ – OGÓŁEM, w tym z dochodem na osobę poniżej kryterium lub z wyszczególnieniem gospodarstw z dochodem poniżej i powyżej kryterium

Lp.	Zmienna
1	Miejsce zamieszkania – miasto/wieś
2	Wielkość gospodarstw domowych (liczba osób)
3	Przeciętna liczba osób w gospodarstwie
	– dorosłych
	– dzieci
4	Dochód na osobę względem kryterium dochodowego
5	Mediana dochodu na osobę
6	Główne źródło utrzymania
7	Główna przyczyna przyznania świadczenia
8	Główna forma otrzymanej pomocy (świadczenia pieniężne/niepieniężne)
9	Formy i rodzaje otrzymanej pomocy

D. GOSPODARSTWA DOMOWE BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ z dochodem na osobę poniżej kryterium dochodowego

Lp.	Zmienna
10	Skład według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa
	Ponadto tylko w gospodarstwach wieloosobowych
11	Typ gospodarstwa
	– w jednorodzinnych także typ rodziny
12	Liczba i grupy pokoleń
13	Liczba osób z własnym źródłem utrzymania

Załącznik 4. Relacje między tablicami Zbioru Centralnego KSMPS. Badanie 1.25.11. Dane za 2017 r.

Załącznik 5. Algorytm ustalania zmiennej: typ gospodarstwa domowego

1. Symbolizacja pola „typ osoby”

Typ osoby jest ustalany w stosunku do głowy gospodarstwa domowego. Do jego ustalenia wykorzystujemy kod pokrewieństwa. Ponieważ w kodzie pokrewieństwa mamy redundantne informacje o płci, to ustalenie typu osoby wiąże się z prostą standaryzacją tego kodu np. „wnuk/wnuczka→wnuk”.

Wybrane typy osób:

OM-ojciec/matka głowy
malz-małżonek/partner dla głowy
dziec-dzieci głowy(nie wnuki) poniżej 18 lat
dSyn/dCor-dorosły/a syn/córka głowy
wnu-wnuk/wnuczka
bra-niepełnoletni bracia/siostry
dBra/dSio-dorosły/a brat/siostra głowy
bab_m/bab_k-dziadek/babcia
kzn/kzk-kuzyn/kuzynka

Powyższe oznaczenia określają liczbę osób danego typu w gospodarstwie.

2. Symbolizacja pola „typ rodziny”

Rozważamy tutaj dwie sytuacje w zależności od pola „malz”. Dla każdej z tych sytuacji na podstawie pola typ osoby ustalamy wszystkie możliwe rodziny na które wskazują pola typ osoby w danym gospodarstwie. Np. dla typu rodziny: ojciec/matka + dzieci (R_{om}) mamy:

$R_{om}=1$ jeśli $OM>0$ i $(Bra+dBra+dSio>0)$ i $malz=1$

Dla $malz=1$ jest 16 typów rodzin natomiast dla $malz=0$ jest ich 17.

Typy rodziny dla $malz=0$:

G_rsz-małżeństwa syn/synowa lub córka/zięc + ich ewentualne dzieci
G_r_wn-dorosłe dzieci + synowa/zięc(ale nie pary) z wnukami
G_r_wn-dorosłe dzieci + synowa/zięc(ale nie pary) z wnukami i prawnukami (wtedy liczone jako dwie rodziny)
G_d-głowa gospodarstwa z dziećmi
Gr_p_wn-wnuki rodziną dla prawnuka
G_p_wn-wnuk rodziną dla prawnuka
G_rr_wn-brat/siostra z dziećmi
G_r-związek partnerski dSyn/dCor
G_om-ojciec/matka + ich ewentualne dzieci
G_t-teściowie + ich ewentualne dzieci
G_wu_ci-wujek z ciotką
G_om_bwuci-babcia ze wszystkimi dziećmi

Typy rodziny dla malz=0: (dok.)

- G_om_b-babcia/dziadek z dzieckiem (OM=1)
- G_b_wu_ci-babcia/dziadek z dzieckiem wujek/ciotka
- G_b-babcia z dziadkiem bez dzieci
- G_wu_ci_kz- wujek albo ciotka rodziną dla kuzyna/kuzynki
- G_kz-małżeństwo pełnoletnich kuzynów
- G_z_d-małżeństwo z 16/17 letnią córką głowy

3. Ustalenie linii prostej/bocznej dla rodzin

Po ustaleniu wszystkich typów rodzin przechodzimy do oznaczenia ich jako rodziny w linii prostej(**L_p**) i w linii bocznej(**L_b**). Tym samym w każdym gospodarstwie mamy określoną liczbę rodzin w linii prostej i bocznej.

4. Symbolizacja pola typ gospodarstwa

4.1. Sytuacja malz=1 (głowa gospodarstwa domowego ma małżonka)

Zapis : **StanCyw=1-** oznacza, że głowa i malz mają odpowiednie kody Stanu cywilnego (03,04) lub (11,12)

Kod 110-malz=1 i wielkosc=2 i StanCyw=1

Kod 111-malz=1 i L_p=1 i L_b=0 i dziec+dSyn+dCor=0 i wielkosc>2 i StanCyw=1

Kod 120-malz=1 i L_p=1 i L_b=0 i dziec+dSyn+dCor>0 i wielkosc= dziec+dSyn+dCor+2 i StanCyw=1

Kod 121-malz=1 i L_p=1 i L_b=0 i dziec+dSyn+dCor>0 i wielkosc> dziec+dSyn+dCor+2 i StanCyw=1

Dla kodów (**140, 141, 150, 151**) przyjmujemy StanCyw<>1.

Kod 221-malz=1 i L_p=2 i L_b=0

Kod 222-malz=1 i L_p+ L_b=2 i L_b>0

Kod 230-malz=1 i L_p+ L_b>2

4.2. Sytuacja malz=0 (głowa gospodarstwa nie ma małżonka)

Kod 111-malz=0 i L_p+L_b=1 i (G_b=1 lub G_t=1 lub (G_wu_ci=1 i kzk+kzn=0) lub G_kz=1 lub ((G_rsz=1 lub G_r=1) i wnu=0))

Kod 120-malz=0 i L_p=1 i L_b=0 i G_om=1 i wielkosc=bra+dBra+dSio+OM+1 i OM=2

Kod 121-malz=0 i L_p+L_b=1 i ((G_om=1 i wielkosc>bra+dBra+dSio+OM+1 i OM=2) lub (bab_k>0 i bab_m>0 i OM+cio+wuj>0) lub (G_wu_ci=1 i kzk+kzn>0) lub ((G_rsz=1 lub G_r=1) i wnu>0) lub Gr_p_wn=1)

Kod 130-malz=0 i L_p+L_b=1 i ((G_om=1 i wielkosc=bra+dBra+dSio+OM+1 i OM=1) lub (G_d=1 i wielkosc=dziec+dCor+dSyn+1))

Kod 131-malz=0 i L_p+L_b=1 i ((G_om=1 i wielkosc=bra+dBra+dSio+OM+1 i OM=1) lub G_r_wn=1 lub G_p_wn=1 lub G_rr_wn=1 lub (G_om_b=1 i bab_k*bab_m=0) lub (G_b_wu_ci=1 i bab_k*bab_m=0) lub (G_om_bwuci=1 i bab_k*bab_m=0) lub G_wu_ci_kz=1 lub (G_d=1 i wielkosc>1+dCor+dSyn+dziec))

Kod 221-malz=0 i L_p=2 i L_b=0

Kod 222-malz=0 i L_p+ L_b=2 i L_b>0

Kod 230-malz=0 i L_p+ L_b>2

Kod 310-wielkosc=1

Kod 320-pozostałe niezupetnione

Załącznik 6. Reguły estymacji danych

1. Wyliczenie ostatecznej **liczby osób korzystających z pomocy społecznej** oparte jest o:

- Zbiór Centralny Krajowego Rejestru Monitoringu Pomocy Społecznej,
- sprawozdanie MRPiPS03 z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach,
- estymator regresyjny liczony osobno dla gmin miejskich, wiejsko-miejskich i wiejskich.

2. Wyliczenie ostatecznej liczby osób i gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej

2.1. Gminy, w których *liczba osób ze ZC KSMPS w porównaniu do liczby osób w rodzinach ze sprawozdań MRPiPS03 mieści się w przedziale [90%,110%] zostały wzięte jako „dobre” do liczenia estymatora regresyjnego.*

Ponadto dla tych gmin przyjęto jako wartość ostateczną liczbę osób i gospodarstw ze ZC KSMPS.

2.2. Dla gmin, dla których:

liczba osób lub rodzin ze ZC KSMPS w porównaniu do danych ze sprawozdań MRPiPS03 jest większa lub równa 90% lub liczba osób i rodzin ze ZC KSMPS w porównaniu do danych ze sprawozdań MRPiPS03 jest mniejsza niż 90% i równocześnie wartość oszacowana estymatorem regresyjnym jest mniejsza lub równa liczbie osób w ZC,

przyjęto jako wartość ostateczną liczbę osób i gospodarstw ze ZC KSMPS.

2.3. Dla pozostałych niezapełnionych gmin, dla których:

Występuje błąd w sprawozdaniu i równocześnie [liczba osób ze ZC KSMPS w porównaniu do liczby osób w rodzinach ze sprawozdań MRPiPS03 jest większa lub równa 49% i mniejsza od 90%],

przyjęto jako wartość ostateczną liczbę osób i gospodarstw ze ZC KSMPS.

2.4. Dla pozostałych niezapełnionych gmin, dla których:

Sprawozdanie poprawnie wypełnione i równocześnie liczba osób i rodzin ze ZC KSMPS w porównaniu do liczby osób w rodzinach i rodzin ze sprawozdań MRPiPS03 jest mniejsza niż 90%,

przyjęto jako wartość ostateczną liczbę gospodarstw i osób ze sprawozdania.

2.5. Dla pozostałych niezapełnionych gmin, dla których:

Występuje błąd w sprawozdaniu i równocześnie liczba rodzin ze ZC KSMPS w porównaniu do liczby rodzin ze sprawozdań MRPiPS03 jest większa lub równa 49%,

liczbę gospodarstw przyjmuje się ze ZC KSMPS, a liczba osób jest wyliczona w oparciu o liczbę gospodarstw i przeciętna liczbę osób w sprawozdaniu (lub przeciętną liczbę osób w roku poprzednim jeżeli różnice udziałów są mniejsze).

3. Po przypisaniu wartości ostatecznej liczby osób i gospodarstw dla każdej gminie należy:

- Sprawdzić różnice udziału osób korzystających z pomocy do roku poprzedniego i przy różnicach z poza przedziału -5,0% do 5,0% zastanowić się nad poprawnością przyjętej liczby osób i gospodarstw, ewentualnie wprowadzić korekty np.:
*Przy wyróżniku 1 i różnicy między kolumnami „Osoby ZC/MRPiPS03”- „GospodDomowe ZC/MRPiPS03”>10, to prawdopodobnie osoby niedorejestrowane i wtedy przeliczyć ponownie liczbę osób jako gospodarstwa ze ZC KSMPS*przeciętna liczba osób z roku poprzedniego. Jeżeli różnica udziałów poprawi się korektę pozostawić, jeżeli nie wrócić do poprzedniej liczby osób.*
- Podobne działania przeprowadzić na kolumnie Różnica przeciętnej liczby osób w gospodarstwie w porównaniu do roku ubiegłego (kolumna AS) przyjmując przedział od -0,5 do 0,5, ewentualnie wprowadzić korekty.

Jeżeli po wyliczeniach otrzymana liczba jest bliska wartości ze ZC KSMPS to przyjąć liczbę osób i gospodarstw ze ZC KSMPS z wyróżnikiem 1.

4. Ustalenie zamienników dla gmin, w których kompletność gospodarstw lub osób w ZCKSMPS jest niższa od 10%

Zamienniki wybiera się do ustalenia struktur gminy wśród gmin tego samego województwa z kompletem danych w zakresie osób i gospodarstw w ZCKSMPS Gmina zamiennik została tak wybrana by wartość sum kwadratów różnic (udziału bezrobotnych, udziału dzieci, przeciętnej liczby osób w gospodarstwie z gmin kompletnych) między nią a gminą szacowaną była najmniejsza spośród wszystkich takich wartości dla pozostałych gmin województwa z kompletnymi danymi.

Estymator regresyjny opracowano w podziale na gminy miejskie, gminy wiejskie, gminy miejsko-wiejskie.

Równanie dla gmin miejskich

$$y=1,50261*x_1 + 288,1282$$

gdzie y – liczba beneficjentów pomocy społecznej, x₁ – liczba bezrobotnych.

Współczynnik determinacji R² = 0,942

Błąd standardowy estymacji – 1299,23

Równanie dla gmin wiejskich

$$y= 1,151425*x_1 + 0,040613*x_2 + 180,6699$$

gdzie y – liczba beneficjentów pomocy społecznej, x₁ – liczba bezrobotnych, x₂ – liczba osób w wieku przedprodukcyjnym.

Współczynnik determinacji R² = 0,544

Błąd standardowy estymacji – 247,184

Równanie dla gmin miejsko-wiejskich

$$y= 0,943617*x_1 + 0,046483*x_2 + 327,8487$$

gdzie y – liczba beneficjentów pomocy społecznej, x₁ – liczba bezrobotnych, x₂ – liczba osób w wieku przedprodukcyjnym.

Współczynnik determinacji R² = 0,612

Błąd standardowy estymacji – 396,41

Załącznik 7. Reguły kontroli, korekty i imputacji danych

- kolumna: **Kontrola czy spełniona jest zależność** – opisuje zawsze sytuację prawidłową
- nazwa zmiennej z gwiazdką oznacza odpowiednio: dowolną zmienną w zestawie zmiennych:
 - ProblemyKod_* oznacza ProblemyKod_1 lub ProblemyKod_2 lub ProblemyKod_3 lub ProblemyKod_4 lub ProblemyKod_5;
 - KodZD* oznacza KodZD1 lub KodZD2, KodZD3 lub KodZD4;
 - KwotZD* oznacza KwotZD1 lub KwotZD2 lub KwotZD2 lub KwotZD4;
- zapis: Kod_Swiad=208* oznacza kod świadczenia, które ma pierwsze trzy znaki grupujące=208.

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
LPr_1_6. Kody Problemów (t. Świadczenie)			
Kody rodzajów problemów się powtarzają	LPr2	ProblemyKod_1 ≠ ProblemyKod2 ≠ ProblemyKod3 ≠ ProblemyKod4 ≠ ProblemyKod5	Usunąć powtarzające się kody problemów w zmiennych ProblemyKod* w jednym rekordzie
Kody kolejnych problemów nie są w kolejnych kolumnach	LPr3	Nie ma pustej kolumny między niepustymi	Tworzenie ciągłości w kolumnach ProblemyKod*
ProblemyKod_1 nie jest uzupełniony	LPr6	ProblemyKod_1 nie może być pusty	Uzupełnić kody problemów w zależności od kodów świadczeń w tablicy 1 (na końcu pliku) (po korektach pokrewieństw oraz po ustaleniu TypGD)
LPr_7_9. Niezgodność kodów problemów z dochodami lub wielkością gospodarstwa			
Błąd niezgodności kodów problemów z typem gospodarstwa domowego	LPr8	Jeżeli Wielkosc=1, to nie występują problemy: '043', '081', '082' i '150'	Jeżeli Wielkosc=1 i ProblemyKod_* = '043' oraz : Płeć='2', to zamienić ProblemyKod_* na '042' – Płeć='1', to zamienić ProblemyKod_* na '080' Jeżeli Wielkosc=1 i ProblemyKod_* = '081', '082', to ProblemyKod_* zamienić na '080' Jeżeli Wielkosc=1 i ProblemyKod_* ='150', to ProblemyKod_* zamienić na '132'

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
Błąd niezgodności kodów problemów z liczbą dzieci w wieku <18 na utrzymaniu w gospodarstwie domowym (po korektach pokrewieństw)	LPr9	Jeżeli liczba dzieci w wieku <18 na utrzymaniu <3 to nie występuje problem '043' ani '082'	Jeżeli liczba dzieci w wieku <18 na utrzymaniu <3 i ProblemyKod_* = '043','082' to ProblemyKod_* zamienić na '080' (po korektach pokrewieństw)
LZr_1_7. Korekty źródeł dochodu LZr_*			
Takie same kody źródła dochodu powtarzają się dla tej samej osoby	LZr_4	Kody KodZD * nie powtarzają się dla tej samej osoby	Dodać obie kwoty dochodu i ten drugi zapis usunąć
Kod źródła dochodu=22,33 występuje z innym źródłem dochodu	LZr_5	Jeżeli KodZD*='22' lub '33', to nie ma dla tej samej osoby innego kodu źródła dochodu	Jeżeli osoba ma źródła dochodu ='22','33' wraz z innym źródłem, to usunąć KodZD*='22', '33'
Źródła dochodu rodziny a Dochód na osobę DochNaOs (t. RODZINA) (po korektach W50-W53, LZr_8,LZr_9)			
Niezgodność: DochNaOs>0 a nie ma źródeł dochodu rodziny	LZr_6	Jeżeli DochNaOs>0, to KwotZD*>0	Jeżeli DochNaOs>0, a nie ma źródeł dochodu rodziny, to pomnożyć DochNaOs przez Wielkosc i wpisać ten KodZD = '99' głowie rodziny (z kodem pokrewieństwa '98')
Niezgodność: DochNaOs=0 a są źródła dochodu rodziny	LZr_7	Jeżeli DochNaOs=0, to KwotZD*=0	Jeżeli DochNaOs=0 a są źródła dochodu rodziny, to wyzerować źródła dochodu osób
Porównanie do poprzedniej edycji badania: Źródła dochodu rodziny			
Zmiana kodu rodzaju źródła dochodu w porównaniu do poprzedniej edycji badania, dla tych samych osób zarejestrowanych w poprzedniej edycji badania	LZr_8	KodZD '12' lub '13' – nie mogą być zastąpione przez '30'	Pozostawić zapisy z poprzedniego okresu sprawozdawczego gdzie kwoty przy źródłach takie same
		KodZD '10' lub '11' – nie mogą być zastąpione przez jakikolwiek inny kod z grupy '12'-'99' oraz '22' i '33'	Pozostawić zapisy z poprzedniego okresu sprawozdawczego gdzie kwoty przy źródłach takie same

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
Zmiana kodu rodzaju źródła dochodu w porównaniu do poprzedniej edycji badania, dla tych samych osób zarejestrowanych w poprzedniej edycji badania	LZr_9	Kody źródła dochodów '12','13' nie mogą być zastąpione przez inne źródła dochodu oraz '22' lub '33' jeżeli kod orzeczenia o niepełnosprawności='05', '07', '09', '12', '14', '16'	Pozostawić zapisy z poprzedniego okresu sprawozdawczego gdzie kwoty przy źródłach takie same
Korekta W_GL			
Korekta stulatków przed pozostałymi korektami związanymi z wiekiem Korekta stulatków: korekta wieku (daty urodzenia potrzebne do analizy dziedziczenia) lub pokrewieństwa, ewentualnie stanu cywilnego;			
W_GL. Wiek a Kod_Pok_Z_Gl (t. OSOBA) (po korekcie stulatków)			
Głowa gospodarstwa ma mniej niż 18 lat	W_GL	głowa gospodarstwa ma > 17 lat	<p>Jeżeli głowa gosp. ma mniej niż 18 lat i :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wielkosc=1 – usunąć ze zbioru - w gospodarstwie domowym są wyłącznie osoby małoletnie – usunąć ze zbioru - w pozostałych przypadkach Kod_Pok_Z_Gl =98 przypisać najstarszej osobie w gospodarstwie i skorygować pokrewieństwo dziecka na 03syn/04córka

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
SC. Porównanie do poprzedniej edycji badania: Kod Stanu Cywilnego			
Zmiana kodu stanu cywilnego w porównaniu do poprzedniej edycji badania, dla tych samych osób zarejestrowanych w poprzedniej edycji badania	SC	W porównaniu do zbioru za poprzedni rok, dla tych samych osób w wieku powyżej 14 lat, kody stanu cywilnego nie mogą być zmienione w sposób następujący: '12','08','06','04' na '02' '11','07','05','03' na '01'	Inne zmiany – pozostawić stan cywilny z poprzedniej edycji badania
W_7_8. Wiek a orzeczenie o niepełnosprawności (po korekcie W_GL)			
Niezgodność kodu orzeczenia o niepełnosprawności (niezdolności do pracy) z wiekiem	W7	Jeżeli wiek < 16 lat to Kod_Orz_O_Niep =11 lub nie wypełniony	Jeżeli wiek <16 i kod orzeczenia jest wypełniony lecz różny od '11', kod orzeczenia poprawić na '11'
	W8	Jeżeli wiek ≥1 , to Kod_Orz_O_Niep ≠ 11 lub nie wypełniony	Poprawić Kod orzeczenia = '11' na '08' jeżeli zmienna „Czy_Niepelnosp”=1 lub Czy_Ust_Gr_Inw=1

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
W_61_62. Porównanie do poprzedniej edycji badania: Kod Orzeczenia + Czy niepełnosprawny			
Zmiana kodu orzeczenia o niepełnosprawności dla tych samych osób zarejestrowanych w poprzedniej edycji badania	W61	<p>W porównaniu do zbioru za poprzedni rok, dla tych samych osób, kody orzeczeń o niepełnosprawności nie mogą być zmienione w sposób następujący:</p> <p>'05' na '06' i null '07' na '08' i null '09' na '10' i null '12' na '13' i null '14' na '15' i null '16' na '17' i null</p> <p>Ponadto</p> <p>Kody orzeczenia '02'-'10' i '12'-'18' nie mogą być zmienione na 11</p>	Jeżeli znajdą te zmiany, pozostawić zapisy z poprzedniego okresu sprawozdawczego
Zmiana wartości zmiennej Czy niepełnosprawny w kontekście zapisu w zmiennej Kod Orzeczenia o Niepełnosprawności	W62	Sytuacja nieprawidłowa: zmiana zapisu Czy niepełnosprawny z Tak na NIE w przypadku, gdy występują kody orzeczenia o niepełnosprawności: '05', '07', '09', '12', '14', '16'	Pozostawić zapis z poprzedniego okresu sprawozdawczego

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
W_10_20. Wiek a wykształcenie(po korekcie pokrewieństwa)			
Kod wykształcenia niezgodny z wiekiem	W10	Jeżeli wiek < 6 to Kod_Rodz_Wyk = '70'	Jeżeli wiek <6 i Kod_Rodz_Wyk<> '70', to poprawić Kod_Rodz_Wyk na '70'
	W11	Jeżeli wiek=6 to Kod_Rodz_Wyk '70' lub '81'	Jeżeli wiek=6 i kod inny niż '70' lub '81' poprawić: jeżeli wywiad środowiskowy w kwartale 1-2 to kod '70' jeżeli wywiad w kwartale 3-4 to kod '81'
	W12	Jeżeli 6<wiek <13 to Kod_Rodz_Wyk = '81'	Jeżeli Kod_Rodz_Wyk<> '81', to poprawić Kod_Rodz_Wyk na '81'
	W13	Jeżeli wiek =13 to kod '81' lub '82'	Jeżeli wiek =13 i kod inny niż '81' i '82', to poprawić: – jeżeli wywiad środowiskowy w kwartale 1-2, to Kod_Rodz_Wyk '81' – jeżeli wywiad w kwartale 3-4, to kod '82'
	W14	Jeżeli wiek =14-15 to Kod_Rodz_Wyk= '82'	Kod_Rodz_Wyk≠ '82' poprawić na '82'
	W15	Jeżeli wiek = 16 to kod '55', '82' lub '83'	Jeżeli wiek = 16, i inny niż '55', '82' i '83', to: – jeżeli wywiad środowiskowy w kwartale 1-2, to kod '82' – jeżeli wywiad w kwartale 3-4, to kod '83'
	W16	Jeżeli wiek =17 to Kod_Rodz_Wyk= '55', '83'	Kod_Rodz_Wyk≠'55' i '83' to poprawić na '83'

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
	W17	Jeżeli wiek =18 to Kod_Rodz_Wyk= '50','55' lub '83'	<p>Jeżeli wiek=18 i Kod_ZD*='31' i Kod_Pok_Z_Gl='03' lub '04', to Kod_Rodz_Wyk='83'</p> <p>Jeżeli nie ma Kod_ZD='31':</p> <p>Jeżeli wiek = 18 i Kod_Rodz_Wyk = '10','15','20','40','30', '84','85', to poprawić Kod_Rodz_Wyk na '83'</p> <p>Jeżeli wiek =18 i Kod_Rodz_Wyk='60','65','70','81','82' to poprawić Kod_Rodz_Wyk na '55'</p> <p>Jeżeli wiek=18 i Kod_Rodz_Wyk='99' i (Kod_Pok_Z_Gl = ('98','99', '90','15','16','19','20') lub Czy_niepelnosp ='1' lub KodZD*=('03','05','08','09')) to poprawić Kod_Rodz_Wyk na '55'</p> <p>Jeżeli wiek=18 i Kod_Rodz_Wyk='99' i KodZD*=('01','02','04','06','07') to poprawić Kod_Rodz_Wyk na '50'</p> <p>W pozostałych przypadkach Kod_Rodz_Wyk ='99' poprawić na '83'</p>

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
Kod wykształcenia niezgodny z wiekiem	W17a	Jeżeli wiek 19–21, to Kod_Rodz_Wyk='20','40','50','55','83','84','85','99'	<p>Jeżeli wiek=19–21 i krzd*='31' i Kod_Pok_Z_Gl='03' lub '04', to wszystkie kody wykształcenia oprócz '84' zamienić na '85'</p> <p>Jeżeli wiek=19–21 i Kod_Rodz_Wyk='10','15','30','60'–'70','81'–'85','99' i KodZD*=('01'–'09') to Kod_Rodz_Wyk poprawić na '50'</p> <p>Jeśli 19=<wiek<21 to Kod_Rodz_Wyk = '10','15' poprawić na '85'</p> <p>Jeśli wiek =21 i wywiad w kwartale 1–2 to Kod_Rodz_Wyk = '15' poprawić na '85'</p> <p>Jeśli 19=<wiek<=21 to Kod_Rodz_Wyk = '30' poprawić na '84'</p> <p>Jeśli 19=<wiek<=21 to Kod_Rodz_Wyk = '60','65','70','81','82' poprawić na '55'</p> <p>Jeżeli wiek=19 i Kod_Rodz_Wyk='99' i (kod_pokr_z_Gl = ('98','99','90','15','16','19','20') lub Czy_niepelnosp = '1' lub KodZD*=('03','05','08','09')) to poprawić Kod_Rodz_Wyk na '55'</p> <p>Jeżeli wiek=19 i Kod_Rodz_Wyk='99' i KodZD*=('01','02','04','06','07') to poprawić Kod_Rodz_Wyk na '50'</p>
	W19	Jeżeli 21<wiek <24 to Kod_Rodz_Wyk≠10	<p>Jeżeli wiek w przedziale 22–23 i krzd*='31' i Kod_Pok_Z_Gl = '03' lub '04', to Kod_Rodz_Wyk='85' – wszystkie Kod_Rodz_Wyk zamienić na 85</p> <p>Jeśli 22<wiek<=24 to Kod_Rodz_Wyk=60, 65, 70,81,82 poprawić na 50; Jeżeli Kod_Rodz_Wyk=81,82 poprawić na 85</p> <p>Jeżeli wiek=22 to Kod_Rodz_Wyk = '10' poprawić na '15'</p> <p>Jeżeli wiek=23 i wywiad w kwartale 1–2 to Kod_Rodz_Wyk = '10' poprawić na '15'</p>
	W20	Jeżeli wiek>32 to Kod_Rodz_Wyk ≠ 55	Jeżeli wiek>32 to Kod_Rodz_Wyk = '55' poprawić na '50'

Opis błędu	NR	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
Źródła dochodu osób a Wiek (po korektach: W_7_8, W_61_62 i SC)			
dziecko ma określone źródło dochodu którymi z racji wieku nie może dysponować; sprzeczność pomiędzy wiekiem a źródłami wieku – osoby do 14 lat	LD1 W41	Jeżeli wiek<=14, to KodZD* = '16', '22', '24', '25', '26', '31', '33','99'	Inne źródła kodu dochodu – z wyjątkiem KodZD=12,13, – oraz kwotę dochodu przypisane dziecku dopisać do dochodów głowy gospodarstwa domowego (KodZD* oraz KwotZD*) w tym: – jeżeli głowa gospodarstwa ma w polu KodZD1 symbol '22' lub '33', symbol ten zastąpić symbolem dochodu dziecka i wpisać kwotę przypisaną dziecku
sprzeczność pomiędzy wiekiem a źródłami wieku – osoby w wieku 15 lat	LD2	Jeżeli wiek=15, to KodZD* = '01','02','03', '05','08','09','15','16', '22', '24', '25', '26', '31', '33', '99'	Następnie: Dziecku wstawić KodZD ='22' i KwotZD=0
sprzeczność pomiędzy wiekiem a źródłami dochodu – osoby w wieku 16–17 lat	LD3	Jeżeli wiek=16–17, to KodZD* = '01','02','03', '05', '08', '09', '12', '13', '15','16','22', '24', '25', '26', '31', '33', '99'	
sprzeczność pomiędzy wiekiem a źródłami wieku prawo do renty z tytułu niepełnosprawności oraz renty socjalnej	W42a	jeżeli osoba jest w wieku <18 to KodZD* ≠'12','13'	Jeżeli osoba w wieku <18: – ma orzeczenie o niepełnosprawności, to KodZD*='12','13' poprawić na '26' – nie ma orzeczenia o niepełnosprawności, to KodZD*='12','13' poprawić na '15'

Opis błędu	NR.	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
Osoby w wieku 18–21 lat nie mogą być rencistami z tytułu niepełnosprawności; albo renciści tylko, gdy niezdolność do pracy	W42b	Jeżeli osoba w wieku 18–21 lat to kodZD≠'12', '13'	KodZD = '12' lub '13' zamienić na '26'
wiek produkcyjny 18–44, a KodZD* = 10 lub 11	W43	jeżeli wiek 18–44, to nie mogą wystąpić źródła dochodu z kodem '10' i '11'	kod '10' i '11' – zastąpić kodem '24'
W_45_47. Pozycja na rynku pracy a wiek (po korektach źródeł dochodu)			
niezgodność wieku z pozycją na rynku pracy	W45	Jeżeli wiek >64 mężczyźni lub wiek >59, to pozycja na rynku pracy nie może być równa 2	kod 'pozycja na rynku pracy' = '2' zastąpić kodem '3'
	W46	Jeżeli wiek > 14 lat to pozycja na rynku pracy = '1', '2', '3'	Jeżeli KodZD* = '01'–'09' lub '23' i pozycja na rynku pracy różna od '1', '2', '3', to pozycja na rynku pracy = '1'; Jeżeli KodZD* = '14' i pozycja na rynku pracy <> '1', '2', '3', to pozycja na rynku pracy = 2; Jeżeli KodZD* = '10'–'13', '15'–'22', '24'–'99', czyli pozostałe, i pozycja na rynku pracy <> '1', '2', '3', to pozycja na rynku pracy = '3';
	W47	Jeżeli wiek < 15 lat, to pozycja na rynku pracy = '3'	Wypełnić jednolicie: '3'

Opis błędu	NR.	Kontrola czy spełniona jest zależność tj. sytuacja prawidłowa	Korekta
W_50_53. Źródło dochodu a typ gospodarstwa (po korektach pokrewieństw i typu gospodarstw)			
Niezgodność źródła dochodu z typem gospodarstwa	W50	Jeżeli TypGD= '110' lub '140', to źródło dochodu ≠ '31'	źródło dochodu = '31' – zamienić na '16'
	W51	Jeżeli osoba samotnie gospodaruje (TypGD='310') i ma powyżej 24 lat, to jej źródło dochodu ≠ '31'	źródło dochodu = '31' – zamienić na '16'
	W52	Jeżeli osoba samotnie gospodaruje (TypGD='310'), ma do 24 lat i kod wykształcenia '10'-'70', to jej źródło dochodu ≠ '31'	źródło dochodu = '31' – zamienić na '16'
	W53	Jeżeli w rodzinie jest przynajmniej jedno dziecko w wieku ≤ 17 na utrzymaniu, to występuje źródło dochodu = '31'	Jeżeli są źródła dochodu = '15','16' lub '99' – zamienić na '31' i ewentualnie zsumować kwoty (?) Jeżeli wśród źródeł dochodu nie ma 15',16' lub '99', to dopisać głowie źródło='31' z kwotą=77 zł * liczba dzieci do lat 4 + 106 zł * liczba dzieci 5–17 lat;

Uzupełnienie niewypełnionego kodu **ProblemyKod_1** w tablicy Świadczenie.

I etap w kolejności wg numeracji

Jeżeli:	To w pustym polu ProblemyKod_1
1. (Kod_Swiad =117010, 205011,205021, 207001) i Wielkość=1, (Kod_Swiad= 201000 i Wielkość =1 i DochNaOs =0)	'030'
2. Kod_Swiad=140*	'170'
3. Kod_Swiad= 206*	'131'
4. Kod_Swiad= 111*	'120'
5. Jeżeli w rodzinie występuje wiek=0	'042'
6. Kod pozycji na rynku pracy ='2' lub Kod_Swiad='117040' lub Kod_Swiad='215030'	'050'
7. TypGd='13'	'081'
8. L_17>2	'082'
9. Czy_niepelnosp=TAK lub (Kod_Swiad=112*, 130010, 204061, 204063, 208*, 215020, 221*, 330110)	'060'
10. Kod stanu zdrowia ='3' lub Kod_Swiad= 210010, 215010, 216000, 290*	'070'

II etap jeżeli zostaną puste w kolejności wg numeracji

11. Kod_Swiad (210090 lub 210070) i wielkość=1	'070'
12. Kod_Swiad 118*, 202*,203*,204* (bez 204061, 204063), 210030, 212*,214*,'215050'	'070'
13. (Kod_Swiad 210090 lub 210070) i wielkość >1, Kod_Swiad='210040', '210045','117030'	'050'